

UNIVERSITÉ DE COPENHAGUE

**CAHIERS
DE
L'INSTITUT DU MOYEN-ÂGE GREC ET LATIN**

80

Centre for the Aristotelian Tradition

Saxo Institute

2011

Nicholas of Paris on Aristotle's *Perihermeneias* 1–3

Heine Hansen & Ana María Mora-Márquez

Centre for the Aristotelian Tradition

University of Copenhagen

I. The commentaries and their manuscripts

Presented below are two partial editions of two commentaries on Aristotle's *Perihermeneias*. The first edition is of Nicholas of Paris' *Rationes super Libro Perihermeneias*, whose sole known manuscript source is:

V = Vatican, Biblioteca Apostolica, Vat. lat. 3011, ff. 21vb–34vb. Early 14th cent. Description: Aquinas (1976), 330; Aquinas (1989), 67*; Grabmann (1926), 230–232.

The second edition is of an anonymously transmitted commentary, which is found in:

M = Munich, Bayerische Staatsbibliothek, Clm. 14460, ff. 62ra–100vb. 14th cent. Description: Halm et al. (1876), 175–176; Grabmann (1926), 224–230.

The two commentaries are not identical. Thus, there are two editions. They would, however, appear to be closely related. Hence, they are presented together.

II. The relationship between the two commentaries: Some observations

The exact relationship between the two commentaries is hard to ascertain, and it must be stressed that the partial editions below can only form the starting point of a thorough investigation. With regard to the initial four *lectiones*, some preliminary points may be made:

2

1.

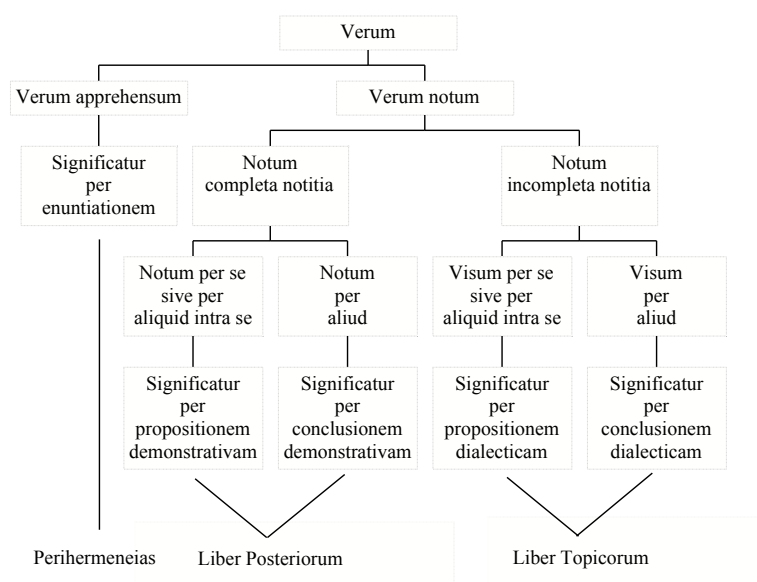
Both commentaries are *lectio* commentaries, and in both the *lectiones* usually display the following structure:

- (1) *Divisio*
- (2) *Sententia*
- (3) *Ordo*
- (4) *Quaestiones/dubitationes*

The main formal difference lies in (4). In **M** this section consists of a single series of questions followed by a series of answers, while in **V** it takes the form of several shorter series of questions each followed by a series of answers.

2.

In both commentaries, the first *lectio* contains a proem. In these proems the *Perihermeneias* is placed in the larger context of Aristotle's logical writings. The model invoked to this end is essentially the same. First, it is argued that apprehension precedes judgment in sense perception as well as in intellectual perception. Secondly, a distinction between truth as verified by the power of apprehension and truth as verified by the power of judgment is drawn. The latter is then subdivided into incomplete and complete, each of which is subdivided into such as has an intrinsic principle of verification and such as has an extrinsic principle. Thirdly, it is argued that these distinctions are reflected on the level of speech (*sermo*), by which truth is signified. Fourthly, three works of the *Organon* are mapped onto these distinctions. In **M**, this looks as follows:

While the model in **V** is the same, the details of argumentation, presentation, and formulation differ. One may, for example, note the difference in the arguments for the precedence of apprehension to judgment, or the fact that the details of correspondence between the four ultimate types of *verum notum* and demonstrative and dialectical premises and conclusions are not made explicit in **V**.

3.

The detailed structural analysis progressively carried out (mainly) in the *divisio* section throughout the first four *lectiones* is identical in the two commentaries. According to **V**, the structure is as follows:

Liber 1. De enuntiatione

1.1. Prooemium

1.2. Executio

1.2.1. De principiis constituentibus enuntiationem

1.2.1.1. De principiis realibus

1.2.1.1.1. Membra competentia utriusque principiorum definitioni insimul

- 1.2.1.1.1.1. Primum membrum [*significativa*]
 - 1.2.1.1.1.2. Secundum membrum [*ad placitum*]
 - 1.2.1.1.1.3. Tertium membrum [*cuius nulla pars separata significat*]
 - 1.2.1.1.2. De membris definitionum utriusque divisim (16a19)
 - 1.2.1.1.2.1. Definitio nominis
 - 1.2.1.1.2.1.1. Definitio nominis
 - 1.2.1.1.2.1.1.1. Definitio nominis
 - 1.2.1.1.2.1.1.2. Explanat membra definientia (16a21)
 - 1.2.1.1.2.1.1.2.1. Primum membrum
 - 1.2.1.1.2.1.1.2.2. Secundum membrum (16a26)
 - 1.2.1.1.2.1.1.2.2.1. Approbat quoddam quod facit differre enuntiationem quae tractatur in primo libro ab enuntiatione quae tractatur in secundo (16a30)
 - 1.2.1.1.2.1.1.2.2.1.1. Informatio
 - 1.2.1.1.2.1.1.2.2.1.2. Obliquitas (16a32)
 - 1.2.1.1.2.2. Definitio verbi (16b6)
 - 1.2.1.1.2.2.1. Definitio verbi
 - 1.2.1.1.2.2.1.1. Definitio verbi
 - 1.2.1.1.2.2.1.2. Explanat quaedam membra posita in definitione (16b8)
 - 1.2.1.1.2.2.1.2.1. Primum membrum [*cum tempore*]
 - 1.2.1.1.2.2.1.2.2. Secundum membrum [*et semper nota* etc.] (16b10)
 - 1.2.1.1.2.2.2. Differentiae non competentes verbo simpliciter sed verbo sec. quid (16b13)
 - 1.2.1.1.2.2.2.1. Finitum
 - 1.2.1.1.2.2.2.2. Rectum (16b16)
- 1.2.1.2 De principiis secundum rationem (16b26)
- 1.2.2. De enuntiatione iam constituta (17a9)
- Liber 2. De enuntiatione secundum quod istae partes recipiunt appositionem diminuentem (19b5)

The same structure is identified in **M**, although the exact description of what is going on in each section may vary.

4.

Neither **V** nor **M** is very rich in references to authoritative works. In the initial four *lectiones*, **V** contains eleven explicit references to such works while **M** contains seventeen. Of these, seven are shared by the two. The

works explicitly referred to are the following (shared references are marked with a (+)):

V	M
<p>L1 Arist. <i>Top.</i> II.4.111a16. (+) Boeth. <i>Top. Diff.</i> I.1.1. (+) Boeth. <i>in Perih.</i>² I. (+)</p>	<p>Arist. <i>Top.</i> II.4.111a16. (+) Boeth. <i>Top. Diff.</i> I.1.1. (+) Boeth. <i>in Perih.</i>² I. (+) Arist. <i>SE</i> 25.180a23–32. Boeth. <i>Divis.</i> 882c. Arist. <i>APo.</i> I.33.88b30. Arist. <i>APr.</i> I.1.24b16. Boeth. <i>in Perih.</i>² I.1.</p>
<p>L2 Boeth. <i>Divis.</i> 879b. (+) Arist. <i>de An.</i> I.1.403a7–8. (+)</p>	<p>Arist. <i>APo.</i> II.5.91b12–92a5. Boeth. <i>Divis.</i> 880c. Boeth. <i>Divis.</i> 879b. (+) Arist. <i>de An.</i> I.1.403a7–8. (+) Prisc. <i>De accentibus</i> (ed. Hertz, 520)</p>
<p>L3 Petrus Helias <i>Summa sup. Prisc.</i> Prisc. <i>Inst. gramm.</i> V.12.60. Prisc. <i>Inst. gramm.</i> XIII.2.13. Arist. <i>APr.</i> I.46.51b27–29. (+) Boeth. <i>in Perih.</i>² I. (+)</p>	<p>Arist. <i>GC</i> I.10.329b23–33. Prisc. <i>Inst. gramm.</i> XVIII.214. Arist. <i>APr.</i> I.46.51b27–29. (+) Boeth. <i>in Perih.</i>² I (+)</p>
<p>L4 Boeth. <i>in Perih.</i>² II.</p>	

In other words, both **V** and **M** refer explicitly to Aristotle's *Topics*, *Prior Analytics*, and *De anima*, Boethius' *On topical differences*, *On division*, and second commentary on the *Perihermeneias*, as well as Priscian's *Institutiones*. Apart from the *Organon*, which both **V** and **M** are presumably fully familiar with, the only differences that could be noteworthy are then: (a) a reference in **V** to Petrus Helias, which is absent in **M**; (b) a reference in **M** to *De generatione et corruptione*, which is absent in **V**. But nothing interesting seems to follow from this. It

emerges, nonetheless, that apart from the shared material there is material in both **V** and **M** that is not found in the other.

5.

This last point also holds with regard to the questions raised in section (4) of each *lectio* in the two commentaries. The questions raised are to a large extent the same and usually receive the same answer, although the formulation, presentation, and depth of these answers are in many cases different.

The only example of one and the same question receiving a different answer in the two commentaries seems to be Lectio 1, question 5 in **M**, which is identical to Lectio 1, question 6 in **V**, where the difference between grammar and logic is explained in different (but perhaps not incompatible) ways.

Despite the large number of shared questions, there are, as was said, also questions raised in each of them that are not raised in the other:

	In V, but not in M	In M, but not in V
L1	V3 V5	M3 M9
L2	V2	M6 M8 M12
L3	V5 V6 V12 V14	M13 M15
L4	V2 V4 V9	M2 M7 M8 M11(last part of the question)

In at least one case, namely, Lectio 1, question 9 in **M**, the question reads like an elaboration on the immediately preceding question, that is,

Lectio 1, question 8 in **M** (= Lectio 1, questions 8 and 9 in **V**), in that it raises and answers a possible objection to the solution given to that question. In another case, namely, Lectio 4, question 7 in **M**, the question raises for debate the interpretation of a clause in Aristotle's text which is tacitly adopted in the exposition in **V**, but apparently contradicts some other people's way of reading that same piece of text.

In other cases, the divergence is more substantial. Thus, for example, **V** leaves out a question in Lectio 2 about the sense of the expression "simpliciter vel secundum tempus" occurring at the end of Chapter 1 of the *Perihermeneias*. **M** (Lectio 2, Q12), in contrast, raises the question and offers an interesting solution: Since necessity takes place over all time, in propositions of *materia necessaria* the time of the verb is taken without qualification (it does not denote a determinate time). But since propositions of *materia contingens* refer to something taking place at a precise moment, the time of their verb denotes a determinate period of time.

Similarly, we find in **V**, but not in **M**, the questions of why participles are not considered verbs although they consignify time (Lectio 4, Q4), and of why verbs in the past tense are not considered verbs although they generate truth and falsity (Lectio 4, Q9). And in **M**, but not in **V**, we find, for example, the questions of why Aristotle defines verbs by means of time (Lectio 4, Q2), and of why Aristotle uses 'est' as an example of a verb said *secundum se* although it is not in the infinitive mode (Lectio 4, Q11). All of these questions can be legitimately raised in connection with a careful reading of Chapter 3 of the *Perihermeneias*. Lectio 4, Q9 in **V** (about verbs in the past tense) points out an important problem about truth conditions in the *Perihermeneias*. Lectio 4, Q11 in **M** (about 'est' as an example of a verb said *secundum se*) points out the more problematic passage of Chapter 3. Indeed, they are questions that commentators have raised since early times until our days.

6.

On the doctrinal level, there are some points of difference that one may note.

The first point is that **M**, in contrast to **V**, makes extensive use of grammatical notions such as *modus significandi* and *res significata* to explain the difference between ‘*currit*’ and ‘*cursus*’. It also makes explicit use of the grammatical definition of a verb as that which signifies *per modum motus mensurati*.

The second point is that **M**, but not **V**, at one point uses arabic psychological terminology (**M** refers to the greco-arabic notions of *intellectus adeptus vel acquisitus*).

III. Authorship and date of composition

As regards the authorship of these commentaries, the commentary found in **V** forms part of a series of three commentaries on the *ars vetus*. The series is explicitly attributed to Nicholas of Paris on f. 1r: *Incipiunt Rationes Magistri Nicholai Parisiensis super Porphyrio, Sex principiis, et Libro perihermeneias*. The commentary in **M** has, as has already been mentioned, no such ascription, although the manuscript does contain several items explicitly ascribed to Nicholas.

The strong similarities in content between the two commentaries suggest, it seems to us, that they were most probably the product of one and the same person. The differences in formulation and presentation of this shared content, however, as well as the fact that both contain some content that is not found in the other, would seem to suggest that the two commentaries are not two different written records of one and the same course, but rather of two separate courses. If one were to suggest a relative chronology, the use of arabic psychological notions in **M** and the fact that some of the unique content in this commentary seems to elaborate on some of the common material could suggest that **M** is the later of the two. We would like to stress again, nonetheless, that such conclusions, being based solely on the first four *lectiones*, must be taken

as preliminary and can only form the starting point of a more thorough investigation.

If the assumption that Nicholas is the author of both commentaries is correct, the content of both must antedate March 1263 since by this date he was no longer alive.¹ His activity as a commentator is now usually placed around 1240, and we have found nothing in the partial editions presented below to contradict this.

IV. Some points of doctrine

There are several doctrinal points of interest in the texts. In closing, we will mention just two. One is the solution offered by both **M** and **V** to the question about the set of signs *intellectus-vox-littera* as regards their number and order (Lectio 2, Q7). The other is the solution offered by **V** to the question about the truth-conditions for past-tense sentences, such as “*Socrates currebat*” (Lectio 4, Q9).

In the first case, both the number and the order of the set of signs is justified on the basis of what is needed for the practice of scientific knowledge. The practice of science by a community requires first the possession of scientific knowledge about a subject by a master (*scire*), second the passing on of this knowledge to a pupil (*docere*) and third its conservation by the pupil (*retinere*). The first step is fulfilled by means of *intellectus*, the second one by means of *vox* and the third one by means of *littera*. Hence, exactly these three signs *intellectus-vox-littera* (and in exactly this order) are required for acquiring, multiplying and preserving scientific knowledge (*doctrina vel scientia*).

In the second case, the truth of the past-tense sentence “*Socrates currebat*” is a function of the truth of a present-tense sentence (“Socrates ran” is true iff “Socrates runs” is true at some time *t* in the past). This solution aims at making past-tense verbs and past-tense statements fit both the definition of *verbum* and of *enuntiatio* given in the

¹ On Nicholas of Paris, see Aquinas (1989) 66*–67*; Braakhuis (1997) 304; Lafleur (1997b) 447–449; Piché (2005) 50–51; Weijers (2005) 191–197.

Perihermeneias (since these definitions seem to consider only time in the present).

Of course, these solutions need not be unique and further research is needed in order to assess any originality, but their ingenuity is, we believe, worth underlining as an indication of the interest of the texts presented below.

IV. Ratio edendi

The transcriptions were made from digital copies of the manuscript.

The orthography has been standardized and mostly reflects that of Lewis and Short's *A Latin Dictionary*. This has been done on the assumption that it heightens legibility for readers who are not philologists and implies no judgement on the editors' part about the orthographical habits of the author.

We have imposed our own punctuation and paragraphing. The sectioning into *lectiones* mirrors that of the manuscripts, in which each new *lectio* is signalled by the opening words of the initial lemma of the part of Aristotle's text dealt with. The sub-sectioning into *divisio*, *sententia*, *ordo*, and *dubitationes/quaestiones* found in the edition is not, in the manuscript, distinguished typographically from ordinary paragraphing.

Devices not found in the manuscript but introduced by the editors to help the reader see the structure of the text have been set <in pointed brackets>. These include headings and numbering at different levels. Line numbers that restart with each *lectio* have been added to make for easy referencing.

Italics are used to indicate Aristotelian lemmata. The manuscript uses underlining to mark out lemmata occurring in the running text. The Latin translation used is in both cases that of Boethius. We have supplied all lemmata with a standard reference to Aristotle's text, that is, with a chapter number followed by column and line number of the Bekker edition of Aristotle.

When a question raised in the question sections of one of the two texts also occurs in the other text, a cross-reference has been added in brackets. Thus, (M L1 Q1) indicates that the same (or a very similar) question occurs as the first question in the first *lectio* in **M**. Similarly, (V L3 Q2) indicates that the same (or a very similar) question occurs as the second question in the third *lectio* in **V**.

V. Bibliography

- Aquinas, Thomas (1976) *Opera Omnia*, vol. 43. *De ente et essentia*, ed. Leonina. Rome.
- Aquinas, Thomas (1989) *Opera Omnia*, vol. 1, 1. *Expositio Libri peryhermenias*, ed. Leonina. Rome.
- Braakhuis, H.A.G. (1997) “The Chapter on the *Liber Peryarmenias* of the Ripoll *Student’s Guide*: A Comparison with Contemporary Commentaries.” In Lafleur (1997a), 297–323.
- Grabmann, Martin (1926) “Die Logischen Schriften des Nikolaus von Paris und ihre Stellung in der Aristotelischen Bewegung des XIII. Jahrhunderts.” In Martin Grabmann, *Mittelalterliches Geistesleben* vol. 1, 222–248. Munich.
- Halm, K., F. Keinz, W. Meyer, G. Thomas (1876) (eds.) *Catalogus Codicum Latinorum Bibliothecae Regiae Monacensis*. Tome 2, pt. 2. *Codices num. 11001–15028 complectens*. *Catalogus Codicum manuscriptorum Bibliothecae Regiae Monacensis*, tome 4, pt. 2. Munich (Reprint: Wiesbaden, 1968).
- Lafleur, Claude (1997a) *L’enseignement de la philosophie au XIIIe siècle: Autour du “Guide de l’étudiant” du ms. Ripoll 109*. Turnhout.
- (1997b) “L’Introduction à la philosophie de maître Nicolas de Paris.” In Lafleur (1997a), 447–465.
- Piché, David (2003) *Le problème des universaux à la Faculté des arts de Paris entre 1230 et 1260*. Paris.
- Weijers, Olga (2005) *Le travail intellectuel à la Faculté des arts de Paris: textes et maîtres (ca. 1200–1500) 6: L–O*. Turnhout.

VI. Sigla

M Munich, Bayerische Staatsbibliothek Clm. 14460, ff. 62ra–100vb.

V Vatican, Biblioteca Apostolica, Vat. lat. 3011, ff. 21vb–34vb.

[album]	<i>album</i> delendum censemus
<album>	<i>album</i> addendum censemus
†album†	<i>album</i> corruptum censemus
<***>	lacunam statuendam censemus
(...)	vox quam vel litterae quas legere nequivimus

a.c. *ante correcturam*

add. *addidit*

al. man. *alia manus*

coni. *coniecit*

canc. *cancellavit*

corr. *correxit*

exp. *expunxit*

in marg. *in margine*

in ras. *in rasura*

inv. *invertit*

om. *omisit*

p.c. *post correcturam*

s.l. *supra lineam*

transp. *transposuit*

ut v. *ut videtur*

M

<LECTIO 1>

<Prooemium>

Omne iudicium praecedit apprehensio. Et hoc apparet in cognitione sensitiva. Prius enim immutatur organum ab objecto per medium et apprehendit sensus particularis, deinde recipit sensus communis sive phantasia a sensibus particularibus et componit diversa objecta particularium, ut album esse dulce, et suo modo iudicat et cognoscit 5 illam compositionem; nam qui sentit iudicat aliquo modo, ut dicit Aristoteles in *Topicis*. Similiter in cognitione intellectiva. Nam species receptae in phantasia offeruntur intellectui, et intellectus eas abstrahit a phantasmate et condicionibus materialibus, et sic recipiuntur in intellectu possibili, illuminante agente. Post receptionem et 10 apprehensionem convertit se super species receptas et componit vel dividit et de veritate compositionis vel divisionis iudicat et discernit. Licet enim apprehensionis et iudicii non percipiatur distantia in tempore, nec in sensu nec in intellectu, tamen apprehensio natu- 6-7 Arist. *Top.* II.4.111a16

7 in *topicis*] *add. in marg. M*

raliter praecedit cognitionem et iudicium de eo quod apprehensum est.

Sic ergo manifestum est quod prius est apprehendere verum vel falsum quam iudicare vel cognoscere apprehensum. Nonne enim, si audiam hanc orationem “rex venit”, apprehendo id quod est verum vel falsum? Neque tamen adhuc cognosco. Patet ergo quod differt verum prout apprehensum et prout notum. Item, differunt vera nota. Nam quoddam est notum completa notitia, quoddam incompleta (et appello completam notitiam intellectum vel scientiam prout intellectus est nomen habitus, incompletam vero opinionem). Item, verum notum incompleta notitia, quod est opinatum vel visum, adhuc differt, quoniam aliquod visum est per se sive per aliquid intra se, quoddam visum est per aliud (si enim videretur verum semper per aliud, sic esset abire in infinitum); ad hoc tamen quod videatur non refert si verum sit vel verisimile. Similiter, verum notum completa notitia quoddam est notum per se sive per aliquid intra se, quoddam per aliud.

Quoniam autem voces sunt notae passionum et compositionum quae sunt penes animam, sicut differt verum apprehensum et verum notum, et verum notum sic aut sic, ut dictum est, ita differunt sermones significantes. Verum enim notum incompleta notitia quod visum est per se significatur per propositionem dialecticam. Si vero videtur per aliud, significatur per conclusionem dialecticam; quando enim ad ipsius visionem inducitur medium, tunc fit conclusio. Verum autem notum notitia completa quod notum est per se vel per aliquid intra se significatur per propositionem demonstrativam, quod vero notum est per aliud significatur per conclusionem demonstrativam. Verum autem vel falsum prout est apprehensum,

12 aliquod] *add. s.l. M* 13 videretur] *videtur a.c. M ut v.* 15 vel] *secundum M* 20 notum] *add. s.l. M* 21 notitia] *+ notitur sed exp. M*
 22–23 dialecticam...per] *add. in marg. M* 24 tunc] *tanto a.c. M* 28 demonstrativam] *demonstrationis a.c. M*

circumscripta omni notitia, significatur per interpretationem vel per enuntiationem. De propositione dialectica et conclusione simul agit Aristoteles in *Topicis* cum topico syllogismo; materia enim disposita cadit in eadem scientia cum materiato. De propositione et conclusione demonstrativa agit Aristoteles in libro *Posteriorum* simul cum demonstratione. De enuntiatione vero significante verum vel falsum, circumscripta notitia | topici vel demonstrationis, agit Aristoteles in hoc libro *Perihermeneias*. Et est enuntiatio sive interpretatio causa materialis huius doctrinae.

Causa formalis, sicut dicitur communiter, duplex est, scilicet forma tractandi, scilicet modus agendi definitivus, divisivus, etc., et forma tractatus, <scilicet> ordinatio partium tractatus, scilicet partialium librorum et capitulorum.

Causa efficiens est Aristoteles tractans hanc doctrinam.

Causa finalis duplex est. Est enim finis propinquus qui vertitur circa subiectum enuntiationis quantum ad partes suas et passiones, finis remotus philosophica disciplina; praeparatur enim materia completa adhuc in remota dispositione syllogismi probantis, mediante quo generabitur disciplina philosophica (tota enim speculativa ordinatur ad secundum philosophiam disciplinas).

Supponitur autem rationali philosophiae et non naturali nec morali; est enim de sermone, qui est effectus rationis (sermo enim soli rationi convenit). Et cum praeparetur materia syllogismi probantis, ut dictum est (enuntiatio enim in hoc libro constituta recipit notitiam et fiet propositio syllogismi probantis), patet quod supponatur rationali philosophiae, cum scientia de syllogismo et eius partibus rationalis sit.

Titulus est: Incipit liber *Perihermeneias*. "Peri" enim idem est quod "de", "ermeneias" genitivus Graecus est, id est "interpreta-

8 hoc] *add. s.l. M* 11 divisivus] definitivus *M* 19 generabitur] -batur *M* 24–25 notitiam] nomina *M* 25 fiet propositio] *inv. a.c. M*

tionis". Et sonat Latine: Incipit liber *De interpretationis sive enuntiationis*. Ponitur enim vox genitivi, quia Graeci carent voce ablativi. Enuntiatio autem dicitur interpretatio, quia mediante enuntiatione interpretamur aliis quod conceptum est in anima.

<Divisio>

Habitis in generali causis quattuor huius doctrinae et cui parti philosophiae supponitur et titulo, consideranda est causa formalis tractatus, quae est ordinatio librorum partialium et capitulorum. 5

Iste totalis liber dividitur in duos partiales libros. In quorum primo determinat de enuntiatione quantum ad primam sui constitutionem ex nomine et verbo, non recipiente appositionem, in secundo, qui sic incipit: *Quoniam autem affirmatio* (19b5), determinat de enuntiatione recipiente appositionem <deminuentem> eius primam constitutionem. Et hoc est quod dicitur communiter, quod in primo libro determinat de enuntiatione simpliciter, in secundo de enuntiatione secundum quid, quoniam tunc est enuntiatio simplex <quando constat> ex suis partibus non deminuentibus, scilicet ex nomine et verbo, est autem secundum quid quando fit appositio deminuens. Quando enim negatio infinitans apponitur nomini, iam fit nomen secundum quid, cum sit nomen infinitum. Similiter, quando apponitur nomen nomini et subiciuntur plura ex quibus non fit unum, deminuitur natura nominis subiecti. Similiter, quando subicitur nomen obliquum cum nomine obliquo, ut in modalibus. Et ita deminutis partibus enuntiationis, deminuitur et ipsa enuntiatio. Unde talis enuntiatio recipit appositionem deminuentem, quae trahit ad secundum quid, et de tali agitur in secundo. 25

Primus liber dividitur in prooemium, *Primum oportet* etc. (16a1), et executionem, *Sunt ergo ea* etc. (16a2).

<Sententia>

In prooemio tangit quaedam de quibus prosequetur, et ordinat
 [62vb] dicens: *Primum oportet. Primum, antequam determinet de enuntia-*
tione et suis passionibus, oportet constituere | quid sit nomen, quid
sit verbum, per hoc tangit partes integrantes enuntiationem, deinde
quid negatio, quid affirmatio, per hoc tangit partes subiectivas, et 5
enuntiatio et oratio, id est enuntiativa oratio, per hoc tangit partes
essentiales, scilicet genus et differentiam enuntiationis. Haec est
continentia prooemii.

<Ordo>

Ordo primi libri ad secundum patet, cum enuntiatio simpliciter sit 10
 ante enuntiationem secundum quid, vel enuntiatio primo constituta
 sit ante enuntiationem recipientem appositionem; nam quod ex
 appositione est, posterius est. Ordo etiam primi in se quantum ad
 hoc patet, quia prooemium prius est narratione sive executione.

15

<Dubitationes>

<1> (V L1 Q1) Hic potest dubitari: Tota logica, ut dicit Boethius, divi-
 ditur in artem inveniendi et iudicandi. Ergo, cum doctrina de enun-
 tiatione non contineatur sub hac parte vel alia, videtur quod non sit
 de integritate logices. Non continetur sub arte inventiva, quia enun-
 tiatio potest fieri propositio demonstrativa. Similiter neque sub arte 20
 iudicandi, cum enuntiatio possit fieri propositio topica. Enuntiatio

16–17 Boeth. *Top. Diff.* I.1.1 (ed. Nikitas, 1) [PL 64, 1173c]

1 prosequetur] -itur M 10 simpliciter] semper M

de qua tractatur abstrahit ab utriusque materia.

<2> (V L1 Q2) Item. In hoc libro determinat, occasione enuntiationis, de nomine et verbo, quae sunt partes enuntiationis; et ita hic non principaliter determinat de dicibili incomplexo. Quaeritur ergo qualiter differat dicibile incomplexum prout de ipso in hoc libro de- 5
terminat et in libro *Praedicamentorum* et in libro *Priorum* et *Topicis* et *Posteriorum*. Nam in his omnibus principaliter vel non principaliter determinat Aristoteles de incomplexis.

<3> Adhuc. Cum hoc dicibile "substantia" sit nomen, et similiter hoc dicibile "quantitas", et sic de aliis de quibus determinatur 10
in libro *Praedicamentorum*, videtur quod ratione communitatis prius debuisset determinare de nomine quam de illis.

<4> (Cf. V L1 Q2) Item. De diversitate dicibilis incomplexi in libro *Praedicamentorum* et hoc quaeritur. Dicit Boethius quod determinatur hic de vocibus prout significant intellectus, in libro *Praedi- 15*
camentorum prout significant res. Sed apparet quod haec diversitas nulla sit, quia non imponitur vox ad significandum rem nisi prius apprehendatur res per sui similitudinem, quia similitudo in anima dicitur passio animae sive intellectus. Unde vox est signum intel-
lectus immediate, et intellectus signum rei extra. Et ita, cum [enim] vox 20
significet rem per intellectum, idem est dicere rem et intellectum, quia unum per alterum.

<5> (V L1 Q6) Dubitatur etiam: Cum in scientia priore, scilicet in grammatica, determinatum sit de nomine et verbo, et sequens scientia debet supponere quae determinata sunt in praecedente, videtur 25
quod logicus debet supponere nomen et verbum et non constituere.

<6> (V L1 Q7) Et etiam quaeritur propter quid non constituat alias partes orationis quemadmodum nomen et verbum.

<7> (V L1 Q4) Item. Videtur quod auctor praemittat prooemium

14–16 Boeth. *in Perih.*² I (ed. Meiser 7–8)

2 hoc] secundo M 20 extra] intra M 24 determinatum] determinat M

primi deminutum, cum non faciat mentionem de oppositione in prooemio prout determinabit in primo.

<8> (V L1 Q8–9) Dubitatur etiam de ordine eorum quae tanguntur in prooemio. Nam affirmatio est ante negationem, ut dicit Aristoteles in libro isto et in *Elenchis* et Boethius in libro *Divisionum*, et tamen praeponit negationem. 5

Item, [et] enuntiatio prior est quam affirmatio et negatio, et tamen hic praeponit negationem et affirmationem enuntiationi.

Item, prior est oratio quam enuntiatio, et tamen hic praeposterat; nam et de his converso ordine exequitur. 10

<9> Et iuxta hoc potest quaeri quare non praeposterat nomen et verbum, ut diceret: "Primum oportet constituere quid verbum et quid nomen", sicut praeposterat cetera.

<Solutio>

[63ra] <1> Ad primum | dicendum quod in isto libro praeparatur materia remota communis parti inventivae et iudicativae, et trahitur ad hanc et illam per diversam acceptionem topici et demonstratoris — idem potest esse scibile et opinabile in subiecta differenter acceptum, ut patet in illo capitulo *Posteriorum: Scibile et scientia differunt* (I.33.88b30). Sic ergo a neutra parte continetur cum utriusque materiam praeparet. Tamen est pars logicae; non enim in illa divisione apprehenditur tota logica sed logica quae est ratio disserendi mediante argumentatione, haec autem doctrina praecedat artem arguendi. 15 20

<2> Ad aliud dicendum quod in libro *Priorum* determinat de di-

4–5 Arist. *Int.* 4.17a9–10; cf. Arist. *SE* 25.180a23–32; Boeth. *Divis.* 882c (ed. Magee, 22–24)

11 praeposterat] praeponat M 15 remota] *aliquid quod legere nequimus habet* M 16 diversam] divisam M 17 in subiecta] *lectio suspecta* 24 priorum] posteriorum M

cibili incomplexo in quantum terminus est resolutorius (unde dicit: "Terminum voco in quem resolvitur propositio) et est principium syllogismi inferentis. Similiter et in isto capitulo: *Quomodo autem idonei erimus* etc. (I.27.43a20), determinat de incomplexo quod est principium syllogismi probantis, scilicet de praedicabili, scilicet incomplexo ordinabili (tamen differunt ibi et in *Praedicamentis*, quia ibi prout est ordinatum in figura syllogistica, in *Praedicamentis* vero prout ordinabile est in linea praedicamentali et adhuc est in remota dispositione ad philosophiam syllogisticam). In libro *Posteriorum* de universali incomplexo prout est principium syllogismi demonstrativi. In *Topicis* vero de incomplexis quattuor praedicatis, et etiam tangit de decem praedicamentis, prout sunt principia syllogismi dialectici. In libro vero *Praedicamentorum* de dicibili incomplexo prout adhuc est in remota dispositione ad hoc quod sit principium syllogismi dialectici et demonstrativi. In libro vero isto de quibusdam incomplexis secundae intentionis, scilicet "nomine" et "verbo", quae non sunt nomina rerum sed nomina nominum.

Differt ergo dicibile incomplexum hic et in libro *Praedicamentorum*, quia est ibi nomen rei, ut hoc nomen "substantia" est nomen rei, hic autem nomen nominis, ut hoc nomen, scilicet "nomen", est nomen nominis. Et iterum, in *Praedicamentis* est dicibile incomplexum adhuc in remota dispositione ut sit enuntiationis principium (posset enim significari substantia et actus, sed ex sic significantibus non posset enuntiatio constitui), sed haec dicibilia, scilicet nomen et verbum, sunt in propinqua dispositione ut ex his constituatur enuntiatio; unde et de his tamquam de materia propinqua enuntiationis simul agitur in eodem libro cum enuntiatione.

<4> Posset etiam sustineri differentia quam assignat Boethius.

3 Arist. *APr.* I.1.24b16; cf. Anon. *Auct. Arist.* 34.2 (ed. Hamesse, 308)

5–6 incomplexo ordinabili] in libro praedicabili M 11 praedicatis] praedicamentis M 19 quia est ibi] quod est illud M 23 sed] quod M 28 etiam] enim M

Nam in libro *Praedicamentorum* voces significant res existentes, quoniam non ens neque est genus neque est in genere, in hoc libro significant intellectus, id est intelligibile large, id est imaginabile, sive sit ens sive non ens, quia ex nomine significante ens et non ens indifferenter potest constitui enuntiatio. 5

Vel aliter: Significant intellectus, id est modos intelligendi. Dicitur enim nomen vel verbum non a re significata sed a modo significandi. Et ideo patet solutio ad obiectum, quia obicis ac si appellaret intellectus passiones animae sive similitudines rerum in anima; sic enim idem est significare intellectum et rem, <quia> unam per alterum. 10

<3> Ad aliud patet solutio, quia communitas accidentalis non est causa prioritatis, sed communitas substantialis. Et ideo, cum prius sit nomen rei quam nomen nominis, prius non oportuit tractare de nomine nominis quam de nomine rei. 15

<5> Ad aliud dicendum quod logicus aliter considerat nomen quam grammaticus, quia logicus ratione specialis significati, grammaticus ratione generalis, ut in lectione sequenti apparebit, et etiam strictius quam grammaticus, quia aliquid est nomen apud grammaticum quod non est nomen apud logicum. Et ideo illa ab illo non potuit supponere. 20

<6> Ad aliud dicendum quod | nomen et verbum sufficiunt ad constitutionem enuntiationis, nec sunt aliae partes de eius esse, et ideo alias non constituit.

<7> Ad aliud dicendum quod per affirmationem et negationem 25 dat intelligere omnem oppositionem complexi; nam affirmatio et negatio sunt causa vel concausa omnis oppositionis complexorum. Et iterum, cum per se passio habeat ortum a principiis subiecti, constitutis principiis non oportet constituere passionem.

18 Cf. L3 Q2

11 alterum] alteram M

<8> Ad aliud dicunt quidam quod omne, praeter Primum, prius fuit non ens quam ens, et ita prius sub negatione quam sub affirmatione. Sed tamen hoc non est causa quare praeponat negationem affirmationi; nam illa negatio ante rei esse est pure non ens, nec causatur ab ente, et ita non est species enuntiationis. 5

[63rb] Aliter dicit Boethius quod ad denotandum quod affirmatio et negatio sunt species coaequae, praeposuit illam quae videtur posteriorius. Haec tamen ratio non sufficit ad ordinationem illorum quae cadunt in prooemio.

Ideo dicunt aliter quod prooemium ante artem est, et quia ante artem haec sunt ignota, bene praeordinavit, quasi in via incerta, ignotum ante illud quod noscitur (negatio enim habet notificari per affirmationem, et hae ambae per enuntiationem, et enuntiatio per orationem), et in executione, quasi via certa, econverso exequitur. 10

<9> Per hoc apparet solutio ad ultimum: Quia nomen non cadit in notificatione verbi neque econverso, non servat inter haec hunc ordinem quem in aliis quorum unum per alterum notificatur, sed servavit ordinem naturalem; nam nomen secundum grammaticum et secundum logicum prius est verbo, sicut substantia ante actum et sicut suppositum ante appositum. 15 20

6–8 Boeth. *in Perih.*² I.1 (ed. Meiser, 18)

15 apparet] *syllabam ap add. s. l. M* 17 quem] *quoniam M*

<LECTIO 2>

Sunt ergo quae sunt in voce (16a3)

<Divisio>

Finita parte prooemiali, hic incipit executiva. Quae dividitur in duas. In prima determinat de principiis enuntiationis, in secunda, *Est autem una prima oratio* (17a9), de ipsa enuntiatione <constituta> ex suis principiis et de suis partibus subiectivis et earum passionibus. 5

Prima pars in duas. In prima determinat de principiis enuntiationis secundum rem, scilicet de nomine et verbo, in secunda, *Oratio est vox* etc. (16b26), determinat de principiis enuntiationis secundum rationem, scilicet de eius genere et eius differentia.

Prima pars in duas. In prima venatur definitionem principiorum enuntiationis secundum rem, scilicet nominis et verbi, insimul, non separando unum ab alio sed separando principia enuntiationis a non principiis, et hoc via divisiva, prout docet Aristoteles in secundo *Posteriorum* venari definitionem via divisiva et Boethius in libro *Divisionum*, in secunda; *Nomen est vox* etc. (16a19), sumit definitiones quas venatus est. 10 15

<Sententia>

In prima parte intendit venari hanc definitionem nominis et verbi, scilicet quod sint vox significativa ad placitum cuius nulla pars si-

13–15 Cf. Arist. *APo.* II.5.91b12–92a5; Boeth. *Divis.* 880c (ed. Magee, 16)

gnificativa est separata, per divisiones et subdivisiones hoc modo: supponendo genus remotum, quod est vox.

Et dividit vocem per significativam et non significativam: Vox est significativa quae est signum sive nota similitudinis rei quae est in anima (quae potest dici intellectus adeptus vel acquisitus vel passio animae), illa vero quae nullam similitudinem rei in anima signat vel repraesentat non est significativa, ut "buba". Cum ergo dicit: *ea quae sunt in voce* (16a2), id est quaedam voces, *sunt notae* sive signa *passionum quae sunt in anima*, idem est ac si diceret: Quedam voces sunt significativae. Et per hoc quod dicit <quaedam> partitive intelligit: quaedam non, et <per hoc quod dicit> *ea quae scribuntur* intendit dicere quod quaedam voces significativae | sunt litteratae, id est repraesentabiles per litteras; et hoc interponit ut sumat simile a litteris in hoc quod sequitur: *et quemadmodum nec litterae* (16a5).

[63va] Boethius dicit in libro *Divisionum*: Quod naturale est idem <est> apud omnes, quod autem est consuetudinis diversum est apud diversos. Per hoc ergo quod dicit: *quemadmodum nec litterae omnibus eaedem, sic nec voces* (16a5), has differentias intendit quod illae voces non sunt significativae a natura sed ad placitum, et in hoc innuit illam divisionem quod vocum significativarum aliae naturaliter, aliae ad placitum. Sed *res extra et rerum similitudines eaedem sunt* apud omnes. Quomodo autem fiat species in intellectu possibili, cuius est passio, ad librum *De anima* pertinet et non ad doctrinam istam.

Sequitur postea: *est quemadmodum in anima* (16a10). Per hoc intendit dicere quod quandoque est *intellectus in anima sine vero* et sine *falso*, et tunc intellectus incomplexus, quandoque autem cum vero et falso, et tunc est complexus, sicut est quaedam vox incomplexa sine vero et falso, quaedam quae significat verum vel falsum. Et quoniam vox incomplexa est cuius partes per se nihil significant

5 cf. Averroes *In de an.* III C.5 (ed. Crawford, 411, 703–706); Avicenna *De anima* V.6 (ed. Van Riet, 149)

5 acquisitus] + vel *sed exp. M*

sumptae, patet quod innuit illam divisionem vocum significativa-
 rum ad placitum: Aliae sunt quarum partes per se sumptae aliquid
 significant, aliae quarum partes per se sumptae nihil significant. Et
 assumit alterum membrum ubi dicit: *Nomina igitur [et ver] et verba*
consimilia etc. (16a14). Dicit enim quod nomina et verba sunt vo- 5
 ces incomplexae sine vero et falso, et ita sunt voces quarum partes
 sumptae per se nihil significant. Et ad hoc inducit signum per locum
 a maiori: Nomen [est] compositum, ut "hircocervus", de quo ma-
 gis videtur, non significat neque verum neque falsum nisi addatur
 verbum; multo fortius neque simplicia. 10

Coniunguntur ergo membra divisionum, et colligetur divisio
 hoc modo: Vocum alia significativa, alia non (quod habetur per
 hoc quod dicit: *Sunt ergo ea quae sunt in voce* (16a2), et apponit
 quod quaedam sunt voces litteratae, ut incipiat a litteris simile);
 sed nomen et verbum non sunt voces non significantivae; ergo sunt 15
 voces significantivae.

Iterum, vocum significantivarum aliae significant naturaliter,
 aliae ad placitum (quod innuit per hoc quod dicit: *quemadmodum*
 etc. (16a5)); nomen et verbum significant non naturaliter; ergo
 ad placitum. Contrariam enim supponendo procedit syllogismus 20
 divisivus, et propter hoc dicitur infirmus.

Item, vocum significantivarum ad placitum aliae incomplexae,
 quarum partes per se nihil significant, aliae complexae (et assumit
 alterum membrum, ubi dicit: *Nomina igitur et verba* etc. (16a14)). Ita
 tam nomen quam verbum utrumque significat ad placitum, cuius 25
 per se partes sumptae nihil significant; non apponit "cum tempore"
 nec "sine tempore", quia venatur confuse definitionem amborum,
 nondum separando unum ab altero. Haec est sententia lectionis.

15–17 Boethius *Divis.* 879b (ed. Magee,12)
 I.31.46a31–b2

20–21 Cf. Arist. *APr.*

4 ubi] ibi M 20 contrariam] contra M

<Ordo>

Ordo patet. Priora enim sunt principia enuntiationis quam ipsa enuntiatio et quam eius partes subiectivae et passiones.

Item. Priora sunt principia secundum rem, scilicet nomen et verbum, quam principia secundum rationem, scilicet genus enuntiationis et differentia; nam haec sumuntur ad eorum proportionem. 5

Item. Prius est venari definitionem principiorum, comparando principium cum principio, quam sumere unum principium ab altero.

Venatio ordinatur in se secundum ordinationem divisionis ad subdivisiones. Sic apparet ordo et sententia. 10

<Dubitationes>

<1> (V L2 Q1) Dubitatur primo, quia venatio | debet inchoare a genere remoto, descendendo ad differentias usque dum differentiae aggregatae ad genus coniungantur cum specie definienda. Unde videtur, cum adhuc sit genus nominis et verbi remotum, scilicet sonus, quod a sono debuisset inchoasse, ut: Sonorum alius vox, alius non vox. 15

[63vb] <2> (V L2 Q5) Item. Logicus non resolvit dictionem in syllabas neque syllabam in litteras, sed est dictio sive terminus secundum logicum indivisibilis. Ergo, cum auctor in hac doctrina sit logicus et haec doctrina sit pars logices, non deberet hic descendere dividendo usque ad litteras (tamen non habetur in textu "litterae", sed "ea quae scribuntur"). 20

<3> (V L2 Q3) Item. Quaeritur ad expositionem, quare potius di-

5 sumuntur] sumitur M 6 comparando] separando M 10 sic] sicut M
 M ordo] ordinando a.c. M 18 syllabas] syllabis M

cat "et ea quae scribuntur sunt nota eorum quae sunt in voce" quam dicat "litterae sunt nota".

<4> (V L2 Q6) Item. Dicit postea quod "quemadmodum nec litterae". Et super hoc dubitatur, quoniam scientia solum est de impermutabilibus, quae impossibile est aliter se habere; ergo, cum litterae et voces litteratae diversae sint apud diversos, et ita permutabiles, de his non potest esse scientia. 5

<5> (V L2 Q4) Item. Dubitatur etiam super hoc quod appellat intellectus "passiones animae". Nam si aliqua est propria operatio animae, hoc maxime videtur intelligere, ut habetur in principio *De anima*. Ergo potius deberet appellare intellectum actionem animae quam passionem. 10

<6> Dubitatur etiam <super hoc quod dicit> quod huiusmodi passiones animae sive intellectus sunt a natura. Hoc videtur esse falsum. Nam "intelligimus cum volumus, sed non sentimus cum volumus"; unde intellectus videtur esse a voluntate. 15

<7> (V L2 Q7–8) Item. Per hoc quod dicit "quorum primorum" denotat quod intellectus sit primum signum. Et iuxta hoc dubitatur penes quid sumatur numerus istorum signorum et ordo, scilicet quod intellectus est signum rei et vox est signum intellectus et littera signum vocis, et ita sunt tria signa et non plura quae concurrunt ad interpretationem. 20

<8> Item. Quaeritur propter quid per vocem intellectus repraesentatur potius quam per aliud sensibile signum.

<9> Item. Videtur, cum littera sit simplex et minima pars vocis humanae individua, quod littera sit primum signum. Et auctor supponit in textu quod passio animae sive intellectus sit primum signum, ubi dicit: "quorum autem primorum etc." 25

<10> Item. Prius apprehenditur obiectum sensibile quam intel- 9–11 Cf. Arist. *de An.* I.1.403a7–8; Anon. *Auct. Arist.* 6.10 (ed. Hamesse, 174)

19 litteras] litteris M 1 in voce] notae M

ligibile; unde prius apprehenditur vox quam <quod> per vocem significatur sive significata passio; et ita prius est vox signum quam passio.

<11> (V L2 Q9) Item. Ad hoc quod sit nomen vel verbum non sufficit quod sit vox significativa ad placitum cuius nulla pars est significativa separata, sed oportet quod illa vox sit finita et recta. Et ita auctor insufficienter venatur definitionem nominis et verbi, quia non venatur finitum et rectum. 5

<12> Dubitatur etiam ad expositionem litterae quid appellet verbum simpliciter et quid verbum secundum tempus. 10

<Solutio>

<1> Ad primum dicendum quod non debuit auctor incedere dividendo sonum per vocem, quia huiusmodi divisio non pertinet ad logicum nec ratione divisibilis nec ratione dividendum sed penitus pertinet ad naturalem. Haec autem divisio: Vocum alia significativa, alia non, saltem ratione alterius dividendum pertinet ad rationalem; nam voces quaedam significativae sunt a ratione vel a voluntate gubernata ratione. 15

<2> Ad aliud dicendum quod auctor sumit exemplum sive simile a litteris, quod quemadmodum litterae non sunt eadem apud omnes, sic nec voces litteratae. Unde non resolvit usque ad litteras, nam via exemplaris non est resolutoria. Non enim pertinet ad logicum determinare de litteris, sed praecedentis est doctrinae, scilicet grammaticae. Potest tamen sequens doctrina a praecedenti sumere simile. 20

[64ra] <3> Ad aliud dicunt quidam | quod potius dixit "ea quae scribuntur" quam "litterae" propter quasdam figuras quae repraesentantur. 25

15–16 Cf. Arist. *de An.* II.5.417b24–25

15 dividendum] *lectio incertissima M* 16 sunt] *lectio incerta M*

tant voces et tamen non sunt litterae.

Vel potest dici quod multotiens abutimur hoc quod dico "littera", et sumitur quandoque pro elemento, sicut dicit Priscianus, elementum autem non est signum vocis sed est vox, et ad vitandum illam abusionem melius dixit "ea quae scribuntur", id est figurae quae 5 numquam sunt voces sed signa vocum.

Credo tamen quod auctor non magnam vim in hoc constituat, quia statim appellat ea quae scribuntur "litteras" ubi dicit: *quemadmodum nec litterae* (16a5).

<4> Ad aliud dicendum quod circa litteras et voces litteratas 10 quaedam differentiae et condiciones sunt impermutabiles et eadem apud omnes, ut quod vocalis per se sonet, quod consonans non sine vocali, et quaedam aliae, quod nominativus supponit verbo personali, quod adiectivum conformetur in accidentibus substantivo, et in his impermutabilibus regulis consistit gramma- 15 tica regularis. Quantum vero ad impermutabilitatem figurarum et vocum in diversis idiomatibus est grammatica impositiva, quae non est una sicut regularis.

Dubium tamen est (sed magis pertinet ad librum Prisciani *De accentibus*) si figura scripta et figura vocis in arte similes debent esse, 20 ex quo vocales similiter sonant apud omnes, et deberent repraesentari per similes figuras apud omnes. Et fortasse similes sunt figurae vocalium apud omnes in specie, differentes tamen in accidente.

<5> Ad aliud dicendum quod hoc nomen "intellectus" aequivo- 25 cum est. Dicitur uno modo intellectus habitus principiorum, prout sumitur in libro *Posteriorum*; alio modo intellectus est potentia intellectiva, prout sumitur in libro *De anima*; alio modo dicitur actus illius potentiae, prout intelligere est operatio animae; alio modo dici-

3 cf. Prisc. *De accentibus* (ed. Hertz, 520)

26 quae] quas M 8 appellat] -aret M 20 similes] sili()bes M de-
 bent] dicant M 21 deberent] deberet M 23 tamen] tam M

tur ipsa forma vel rei similitudo intellecta, quae se habet ad partem animae possibilem sicut figura ad ceram, et sic est passio animae sicut figura cerae, et sic sumitur hic.

<6> Ad aliud dicendum quod postquam receptae sunt species in intellectu possibili, intellectus se convertit super illas quando vult; et sic operatio illius potentiae voluntaria est. Nihilominus intellectus qui est rei similitudo, quem hic appellat "passionem animae", naturalis est; non enim est a voluntate sed a natura quod similitudo rei extra imprimatur in intellectu possibili apud omnes. 5

<7> Ad aliud dicendum quod haec signa necessaria sunt ad scientiam vel ad doctrinam et tot et sic ordine ut primum sit passio animae, secundum vox, tertium littera. Ad hoc enim quod aliquis doceat, oportet quod prius sciat. Impossibile autem est quod sciat rem nisi rei similitudo vel in se vel in inferiori vel in suo effectu (hoc dico propter hoc quod quaedam cognoscimus solum in suis effectibus) recipiatur in anima, quae similitudo repraesentat rem extra; et haec similitudo est signum rei, quod signum necessarium est ad sciendum. Quando autem sciens vult docere speciem receptam, significat eam per vocem, et est vox significativa signum passionis in anima. Sed quoniam doctrina non solum dependet a doctore sed a discipulo (oportet enim non solum doctorem docere, sed oportet discipulum retinere, ad hoc quod multiplicetur scientia), ideo, quia discipulus non poterat voces retinere propter hoc quod sunt succesivae et impermanentes, invenit sibi discipulus signum vocis permanens, id est litteram sive figuram quae est signum vocis. Et ita | sunt tria signa, quorum primum, scilicet passio animae, necessarium est ad sciendum, secundum, scilicet vox, ad docendum, tertium, scilicet littera, ad retinendum. Res autem extra et eius signum est a natura et apud omnes idem, vox autem et 25

[64rb]

25–26 Cf. Arist. *APo.* II.19

6 nihilominus] *lectio incerta M* 13 autem] *enim M* 18 quando] *quod M* 19 eam] *nisi M ut v.*

littera diversa apud diversos. Quod patet sic: Offeratur haec res quae est homo graeco et latino. Res extra quae est homo eadem est. Item, eodem modo recipitur similitudo hominis in anima graeci et latini. Sed quando graecus vult significare per vocem quod recipit in anima, iam differunt haec signa; nam graecus profert hanc vocem "anthropos", latinus hanc vocem "homo". Et ita differunt voces litteratae et litterae. 5

<8> Ad aliud dicendum quod intellectus habet aliquid a parte rei, cuius est similitudo, et aliquid a parte animae, cuius est passio. Oportet autem signum et signatum habere convenientiam et symbolum, aut quilibet indifferenter posset significare quilibet. Non est autem sensibile quod habeat aliquid a parte animae et a parte rei nisi vox; nam cetera sensibilia, ut sapor et alia, nihil a parte animae habent, et ideo per vocem significatur intellectus potius quam per aliquod aliud sensibile. 10 15

Per praedicta patet solutio de ordine signorum. Nam prius recipitur similitudo rei in anima, secundo per vocem significatur, tertio per litteram vel figuram retinetur.

<9> Ad aliud quod obicitur, quod littera est minima pars vocis compositae, dicendum quod ibi sumitur littera pro elemento. Nam littera vel figura non est pars vocis, sed signum vocis, littera autem et ipsum elementum simplex est et principium syllabae et dictionis. Non tamen propter hoc est littera primum signum respectu aliorum signorum, sed posterius. Nam prius est signum ad sciendum quam ad docendum et ad docendum quam ad retinendum. Et prius fuerunt et naturaliter et tempore voces prolatae quam per figuras repraesentatae. 20 25

<10> Ad aliud quod obicitur quod prius apprehenditur vox quam passio, dico quod hoc verum est a parte audientis, sed econverso a parte proferentis. 30

28 res] rex M

<11> Ad aliud dicendum quod, sicut dictum est in sententia, communiter venatur definitionem nominis et verbi non separando hoc ab illo. Sed quoniam finitum et rectum non sunt unius rationis nec univoce in nomine et verbo, ideo non potuit has differentias utriusque communiter venari. 5

<12> Ad ultimum dicunt aliqui quod appellat simpliciter verbum verbum praesentis temporis, verbum secundum tempus appellat casus verbi, scilicet verbum praeteriti et futuri.

Aliter potest dici. Nam, sicut dictum est, in hoc libro intendit de enuntiatione quae pertinet indifferenter ad materiam topici et demonstratoris. Materia topici contingens est vel ut contingens, materia autem demonstratoris necessaria est. Necessitas autem abstracta ab omni tempore. Et ideo in materia necessaria verbum copulat tempus simpliciter, in materia contingenti copulat tempus determinatum. Et ideo, cum enuntiatio possit descendere in hanc et in illam materiam, quantum ad materiam demonstratoris dicit "vel simpliciter", quantum ad materiam topici dicit "vel secundum tempus". 10 15

Illud "ergo": *Sunt ergo* (16a2) potest legi processive vel illative. Nam si oportet constituere quid sit nomen et quid verbum, ergo nomen est aliquid; sed non est nomen nisi quando fit nota; non fit autem nota nisi passionis quae est in anima; ergo quaedam voces sunt notae etc. | 20

<LECTIO 3>

Nomen ergo est vox significativa etc. (16a19)

<Divisio>

In parte praecedenti venatus est auctor definitionem principiorum enuntiationis, scilicet nominis et verbi, via divisiva amborum insimul. Quia via venativa confusa est, in parte ista sumit definitionem huius et illius separatim (via enim sumptiva est certa) et separat unum principium ab alio. 5

Et secundum hoc dividitur pars ista in duas. In quarum prima sumit definitionem nominis [et verbi], in secunda, *Verbum autem est* etc. (16b6), sumit definitionem verbi.

Prima pars est praesentis lectionis, et dividitur in duas. In quarum prima sumit membra quae venatus est, apponens unam differentiam per quam separat nomen a verbo, in secunda vero apponit quasdam differentias vel quasdam condiciones per quas separat nomen simpliciter a nomine secundum quid vel separat nomen prout est principium enuntiationis in primo libro a nomine prout est principium enuntiationis in secundo libro. 10 15

Prima dividitur in duas. In quarum prima sumit definitionem nominis inferens membra quae venatus est et apponens membrum per quod separat nomen a verbo, in secunda, *in nomine quod est equiferus* etc. (16a21), explanat membra posita in illa definitione. 20

10 apponens] apud omnes ponens M

<Sententia>

Sententia primae partis patet ex dictis in lectione praecedenti.

Sed secunda dividitur, quia primo explanat hoc membrum cuius nulla <pars> significativa est separata, non quia sit primum, sed magis eget expositione propter partes quorundam nominum quae videntur significare. Et ex quo hae partes nominum compositorum non significant, multo fortius nec partes simplicium. Et quod hoc sequatur approbat: *At vero non quemadmodum* etc. (16a22). Si enim pars quae habet vultum significandi non significat, multo fortius, per locum a maiori, nec illa significat quae non habet vultum significandi.

Deinde explanat illud quod dixerat "secundum placitum", ad excludendum sonos illiteratos significantes naturaliter, *quorum nihil est nomen* etc.

Sequitur pars secunda principalis, in qua apponit quasdam condiciones per quas separat nomen simpliciter, quod est principium enuntiationis in libro isto, a nomine secundum quid, quod est principium enuntiationis in libro secundo.

Et haec pars dividitur in duas. In quarum prima apponit finitum excludendo infinitum, in secunda, "Catonis" (16a32), apponit rectum excludendo obliquum.

In prima parte dicit auctor quod "non homo" non est nomen, neque est vocabulum impositum quo appelletur (non enim potest appellari oratio neque negatio), sed circumloquitur hoc quod dico "non homo" per duo vocabula et dicatur nomen infinitum etc.

Tunc sequitur pars secunda, in qua dicit quod "Catonis" et "Catoni" et huiusmodi obliqui non sunt nomina. Definitio autem recti et obliqui in aliis convenit, sed in hoc differt obliquus a recto quod obliquus cum verbo non significat verum vel falsum, nomen vero rectum cum verbo semper significat verum vel falsum (et per

1 praecedenti] praesenti M

hoc quod dicit quod "Catonis" non significat neque verum neque falsum patet manifeste quod oratio incongrua neque est vera neque falsa). Haec est sententia lectionis.

<Ordo>

Ordo patet, quia venari prius <est> quam sumere. 5

<Item>, prius est sumere definitionem nominis, separando ipsum a verbo, quam definitionem verbi, quia nomen et secundum logicum et secundum grammaticum prius est verbo, sicut subiectum ante actum vel passionem et suppositum ante appositum. |

Prius est etiam separare nomen a verbo et ita praeparare materiam enuntiationis in primo libro quam separare nomen simpliciter a nomine secundum quid et ita praeparare materiam enuntiationis in secundo libro. 10

Adhuc, prius est definitionem proponere quam propositam explanare et quam condiciones per quas separaret nomen simpliciter a nomine secundum quid. 15

Prius finitum quam rectum, quia finitum a parte significati, rectum a parte consignificati. Apparet igitur sententia et ordo.

<Dubitationes>

<1> (V L3 Q1) Hic potest dubitari de diversitate definitionis nominis secundum grammaticum et logicum. Grammaticus enim definit nomen per comparisonem ad suum totum dicendo quod est pars orationis, logicus vero non sed per comparisonem ad significatum dicendo quod est vox significativa. 20

<2> (Cf. V L3 Q2) Item. Grammaticus in definitione nominis quod] prout M 15

ponit significatum, scilicet substantiam cum qualitate, logicus vero dicit nomen esse vocem significativam sed non dicit quid significat sicut grammaticus.

<3> (Cf. V L3 Q3) Item. Logicus apponit modum significandi dicendo "ad placitum", grammaticus vero non. 5

<4> (V L3 Q4) Item. Grammaticus in ratione nominis ponit suum accidens, quod est casus, et illud privat in ratione verbi, logicus vero econverso in ratione verbi ponit suum accidens, quod est tempus, et illud privat in ratione nominis. Et quaeritur causa harum diversitatum. 10

<5> Item. Illa definitio convenit pronomini; ergo non est convertibilis cum definito.

<6> Item. Cum dicit "significativa", aut sonat in actu aut in aptitudine. Si in actu, non est nomen nisi dum apprehensioni offertur et actu aliquid significat. Si in aptitudine, tunc haec vox "buba" nomen 15 est, cum sit apta significare ut instituat ad placitum.

<7> (Cf. V L3 Q7) Item. Videtur quod partes nominis compositi significant. Nam nomen compositum est divisibile in partes prioris sensus sive sententiae capaces. Ergo, cum illa vox significet quae capax est sententiae, <partes> compositi significant. 20

<8> (Cf. V L3 Q7) Ad idem. Aristoteles in libro *De generatione* dicit quod in mixtione corrumpuntur miscibilia secundum ultimas perfectiones, materiales tamen condiciones remanent, ut patet in mixtione terrae et aquae, ex quibus fit lutum. In compositione vero salvantur composita sui secundum speciei perfectiones ultimas, 25 ut patet in compositione hordei et tritici. Ergo in nomine composito partes compositae retinent suas perfectiones. Unde si ante compositum erant significativae, in compositione erunt significativae.

<9> (Cf. V L3 Q7) Ad idem. Dicit Priscianus in *Minori*: "super 21-24 Arist. GC I.10.329b23-33

20 enim] iter. M 20 significant] significatum M ut v. 24 mixtione] imperti()ne M ut v.

pro superes" ellipsis est et non apocopa, quia apocopa fit per defectum litterae vel syllabae sensu per se carentium, ellipsis vero per defectum vocis significativae. Ergo plane vult quod vox incomplexa vim dictionis retineat.

<10> (V L3 Q8) Circa secundam partem potest quaeri de nomine infinito, utrum dicatur infinitum aut ratione substantiae infinitae aut infinitae qualitatis aut utriusque. Si primo modo, tunc nomina adiectiva, ut "albus" et "niger", sunt nomina infinita. Si secundo modo, tunc pronomina infinita sunt. Si tertio modo, tunc haec nomina "quis" "qualis" "quantus" sunt nomina infinita, quod falsum est; haec enim sunt <nomina infinita> secundum grammaticum, non tamen dicuntur nomina infinita secundum logicum. 5

<11> (V L3 Q9–10) Et iuxta hoc posset dubitari propter quid dicantur "quis" et "qualis" etc. nomina infinita secundum grammaticum et non secundum logicum. 15

<12> (V L3 Q11) Item. Dubitatur utrum nomen infinitum aliquid ponat vel non.

Et quod sic videtur per Aristotelem in primo libro *Priorum*, ubi dicit: "ei quod est non aequale aliquid subiacet, et hoc inaequale".

Item. Quod nihil ponit non praedicatur | de ente; sed praedicatur de ente, ut "asinus est non homo"; ergo non nihil ponit; ergo nomen infinitum aliquid ponit. 20

[65ra] Sed oppositum videtur per hoc quod dicit Boethius, quod imperator qui non est, est non homo.

Per hoc etiam quod hoc nomen "ens" infinitari potest, cum possit privari qualitate finita, <ut> ex non ente causatur ens, constat tamen quod "non ens" nihil ponit prout notat terminum creationis. Et ita 25

36.29–37.3 Prisc. *Inst. gramm.* XVIII.214 (ed. Hertz, 313) 18–19 Arist. *APr.* I.46.51b27–29 23–24 cf. Boeth. *In Perih.*² (ed. Meiser, 62)

1 ellipsis] eclipsis M apocopa] appo()ba a.c. M 2 carentium] carentibus M ellipsis] eclipsis M 4 vim dictionis] speciem divisionis M

restat quod nomen infinitum nihil ponit.

<13> Iuxta hoc potest dubitari propter quid non assignet hic causam propter quam dicatur nomen infinitum, sicut assignat in capitulo de verbo causam quare dicatur infinitum: "quoniam similiter in quolibet est vel quod est vel quod non est". 5

<14> (V L3 Q13) Dubitatur etiam de nomine obliquo. Dicit enim auctor quod propter hoc differt a nomine et non est nomen, quia iunctum cum verbo non significat verum vel falsum, ut "Catonis". Eadem ratione videtur quod adiectivum non sit nomen, quia iunctum cum verbo non significat verum vel falsum, ut "albus est vel non est". 10

<15> Similiter, " <Socrates> curret" non significat verum vel falsum, cum sit significativum de futuro. Aut <ergo> nomen obliquum est nomen aut ratio auctoris non est generalis.

Solutio

<1> Ad primum dicendum quod grammaticus circa sermonem considerat congruam vel incongruam orationem, logicus veritatem vel falsitatem. Quoniam ergo ordinatio est positio partium (est enim positio partium situs et ordo), dicitur enim oratio congrue ordinata non quia ipsa sit ad alia ordinata, sed <quia> partes eius sunt debito modo ordinatae et positae, ideo grammaticus definit nomen et verbum [et hoc est] inquantum partes, nam inquantum partes suscipiunt ordinem. Veritas autem et falsitas est a parte rei significatae; nam "in eo quod res est vel non est etc." Ideo logicus definit nomen et verbum per comparisonem ad significatum. 15 20

<2> Ad aliud dicendum quod duplex est significatio nominis, 25

3-5 Arist. *Int.* 3.16b15

26 ex non] *inv.* M 4 similiter] sumitur M 13 sit] *add. s.l.* M significativum] -catum M *ut v.* obliquum] infinitum M 16 veritatem] + l *sed exp.* M 21 nam] *a.c.* M : non *p.c.* M

scilicet generalis, qua nomen omne dicitur esse nomen, scilicet quia significat substantiam cum qualitate; et haec significatio generalis est principium construendi. Ideo hanc ponit grammaticus in definitione nominis. Est etiam significatio specialis, ad quam impositum est nomen ad placitum, et hanc considerat logicus, quia penes hanc consistit veritas et falsitas. Sed hanc non potuit ponere in definitione nominis, quia non est una sed diversa in diversis nominibus.

<3> Per hoc patet solutio ad aliud, quia ad placitum non cadit supra generale significatum, quod considerat grammaticus, sed supra specialia significata, quae considerat logicus.

<4> Per hoc patet solutio ad aliud, quia casus est principium ordinationis, quam considerat grammaticus; propter hoc ponit casum in definitione nominis. Tempus vero non est principium ordinandi verbum ad nomen, sed penes tempus immutatur veritas vel falsitas, quae considerat logicus; ideo ponit tempus in ratione verbi.

<5> Ad aliud dicendum quod pronomen non recipit specialia significata ad placitum sicut nomen, nec tenetur specialiter pro hoc vel pro illo, sed in quantum recipit qualitatem nominis per demonstrationem vel relationem; et ita non convenit ei illa definitio.

<6> Ad aliud dicendum quod si significativa sonat in potentia propinqua, sicut miles potest militare, non autem in potentia remota, sicut "puer potest militare".

<7> Ad aliud dicendum quod nomen compositum divisibile est in partes prioris sententiae capaces ante compositionem, non autem in ipsa compositione.

<8> Ad aliud dicendum quod significata partium non remanent in nomine composito, sicut nec miscibilia in mixto. Dicitur tamen | nomen compositum et non mixtum; nam a parte vocum ipsae voces sunt compositae, non mixtae, licet a parte significati sit quasi mix-

23 Arist. *Cat.* 5.4b8–10

1 qua] quo *M* 8 solutio] iico *M ut v.* quia ad] quod *M*

tum. Voces enim non commiscentur. Nam si componatur nomen ex corruptis, non corrumpuntur illae voces per mixtionem sed per subtractionem vel per additionem vel per immutationem.

[65rb] <9> Ad aliud dicendum quod compositio et quilibet motus potest considerari aut in termino, et sic sunt partes compositae et sic nihil per se significant, aut ante terminum, et sic non sunt compositae et sic adhuc retinent vim dictionum, et sic deficit obiectio cum dicunt "super pro superes". 5

<10> Ad aliud dicendum quod nomen infinitum, ut "non homo", dicitur infinitum a privatione finitae qualitatis nominis finiti praeiacentis; unde est infinitum quasi violenter infinitatum per appositionem negationis. Non sic autem est de pronomine, quoniam pronomen a sua prima origine caret qualitate; unde quantum ad modum infinitum est originaliter et non infinitum violenter. Non enim privatur aliqua finita qualitate quam primum habuit, quemadmodum privatur nomen finitum per appositionem negationis infinitantis. 15

<11> Per hoc apparet solutio ad aliud, quoniam haec nomina "qualis", "quis", etc., infinita sunt secundum grammaticum, quia infinitam substantiam et qualitatem significant, non tamen sunt infinita, id est privata finita qualitate praeiacente. 20

<12> Ad aliud dicendum quod nomina infinita inventa sunt ad significandum initia motuum, <et non> terminos motus vel mutationis. Est autem motus quandoque a subiecto in subiectum, et quandoque generatur accidens, ut in alteratione, quemadmodum ex non albo fit album. Et in talibus in quibus privatur forma accidentaliter remanet subiectum completum, et talia nomina infinita aliquid ponunt in actu. Quando vero terminatur sive significatur terminus generationis ex quo fit generatio, ut ex non homine generatur homo, tunc quia materia generationis non est quid ens actu sed solum potentia, tantum talia nomina infinita ponunt quid 30

5 aut] ut M 7 obiectio] dictio M

ens in potentia. Quando vero significatur terminus creationis, ut ex non ente creatur ens, quia non est materia praeiacens creationi, ideo tale infinitum "non ens" nihil ponit.

Per hoc patet quod non est contrarietas, quia ei quod est <non> aequale aliquid subiacet; non tamen ei quod est non homo subiacet 5 quid ens actu, unde imperator qui non est est non homo, est tamen quid ens in potentia.

Ad hoc quod obicit, quod potest dici de ente, ut "asinus est non homo", ergo ponit quid ens, dico quod non sequitur quod "convenit 10 enti et non enti actu, ergo de necessitate ponit quid ens", quemadmodum hoc disiunctum "est ens vel non ens" potest <dici> de ente, non propter hoc illud disiunctum ponit quid ens.

<13> Per hoc patet ad aliud responsio, quod non omne nomen infinitum est unius naturae, sed quoddam ponit quid ens actu, quoddam 15 quid ens in potentia, quoddam penitus nihil; unde non assignat infinitatis causam, sicut assignavit de verbo. Tamen in principio secundi assignabit causam quantum ad modum infinitatis, ubi dicit quod dicitur nomen infinitum quod unum quodammodo significat.

<14> Ad aliud dicendum quod aliqui concedunt quod secundum logicum obliquum non est nomen, sed est nomen adiectivum. Dice- 20 rem tamen quod "albus" nomen est et similiter cetera adiectiva, et dico quod cum verbo, ut albus est vel non est", significat verum vel falsum. | Hoc enim quod dico "albus" significat qualitatem certam in substantia non certa vel indefinita. Unde attribuitur esse substantiae indeterminatae sub certa qualitate. Unde veritas est ibi, licet in 25 quadam confusione ratione substantiae.

[65va] <15> Ad ultimum potest dici quod cum dico "Socrates curret", significo verum vel falsum, non tamen hoc vel illud divisim.

17-18 Arist. *Int.* 10.19b5-12

22 terminos] -us M 1 vero] non M 4 quia] quod M 18 unum] verum M 20 obliquum] quod adiectivum M 22 ut] vel M

Vel aliter: Quod deficiat veritas in singularibus de futuro, hoc causatur ex defectu verbi et non nominis, sed cum dico "Catonis currit", deficit ex defectu nominis et non verbi.

<LECTIO 4>

Verbum autem est quod consignificat etc. (16b6)

<Divisio>

Superius posuit auctor definitionem nominis, in hac parte ponit definitionem verbi. 5

Pars autem ista ad modum partis praecedentis dividitur in duas. In quarum prima ponit definitionem verbi, supponens membra quae venatus est, et separat verbum a nomine, in secunda vero parte, *Non currit, non laborat etc.* (16b13), apponit quasdam differentias vel condiciones per quas separat verbum simpliciter a verbo secundum quid. 10

Pars ista dividitur in duas. In quarum prima assignat definitionem verbi, in secunda, *Dico autem quoniam consignificat etc.* (16b8), explanat membra posita in definitione.

<Sententia>

In parte prima dicit auctor: Ita dictum est quod nomen significat si- 15

28 divisim] diversim M

ne tempore, sed *verbum est quod* significat cum tempore, et per hoc separatur a nomine, *cuius nulla pars significat extra*, per hoc separatur ab oratione, *et est semper eorum quae de altero praedicantur nota*, id est verbum habet in se compositionem quae est nota quod aliquid praedicatur de altero, per hoc potest separari a participio, quod licet significet actum vel passionem sicut verbum et consignificet tempus, tamen non habet in se compositionem <ita> quod sit nota quod de altero praedicetur; et propter hoc participium caret modo, qui modus consequitur compositionem verbi.

Deinde explanat membra posita in definitione: Unde bene dico quod verbum consignificat tempus, ut "*cursus*" quidem nomen est, "*currit*" vero verbum etc. Dico ita: Quasi diceret quod nomen quod est "*cursus*" <et> verbum quod est "*currit*" communicant in re significata secundum logicum sed differunt in modo significandi et in consignificato, quia "*currit*" significat ut per modum motus mensurati tempore et ideo consignificat tempus, "*cursus*" vero non. Postea explanat membrum ultimum: *et est semper nota* etc., id est verbum est nota quod aliquid praedicetur de aliquo, ut praedicatum essentiale vel accidentale, quod est quod dicitur.

Hoc habito sequitur secunda pars: "*Non currit*" vero, "*non laborat*" etc. (16b13), in qua apponit quasdam differentias vel condiciones per quas separat verbum simpliciter a verbo secundum quid. Et ista pars dividitur in duas. In quarum prima supponit hanc conditionem "*finitum*" excludendo infinitum, in secunda, *Similiter autem "curret" et "currebat"* etc. (16b16), apponit rectum excludendo obliquum.

In prima parte dicit auctor quod "*non currit*", "*non laborat*" non verbum dico. Et legunt aliqui litteram sequentem sic: Et quare videtur esse verbum? Quia *consignificat tempus et semper de aliquo* <est>. Sed melius legeretur aliter, ut patebit in solutione eiusdem obiectionis.

11 consignificat] -et M

Huic autem differentiae non est nomen impositum, et appellat differentiam quia differt a verbo. Bene dixi quod non est nomen impositum, sed circumloquamur ipsam per diversa vocabula et sit verbum infinitum. Et subiungit causam: quoniam similiter, | id est indifferenter, est in quolibet ente vel non ente.

5

Tunc sequitur alia pars, *Similiter autem "curret"* (16b16), in qua ponit rectum. Et illa pars dividitur, quia primo ponit rectum excludendo obliquum quantum ad tempus, secundo, *Ipsa vero verba secundum se dicta* etc. (16b20), apponit rectum excludendo obliquum quantum ad modum.

10

In prima parte dicit auctor quod verbum praeteriti et futuri *non est verbum simpliciter et differt a verbo simpliciter, quoniam* verbum simpliciter consignificat *praesens tempus, illa vero* consignant ea tempora quae praesens tempus *complectitur* sive continuat, scilicet praeteritum et futurum, quod praesens tempus continuat.

15

Secunda pars, in qua apponit rectum excludendo obliquum quantum ad modum, dividitur in duas. In quarum prima excludit obliquum quantum ad modum, secundo, *sed si est aut non est* etc. (16b22), removet dubium incidens.

In prima parte dicit auctor quod *ipsa verba dicta secundum se*, id est secundum rem suam, *nomina sunt* et non verba. Et hoc probat: Quoniam nomen rei verbi significat infinitivus modus, ut "legere" significat aliquid quasi per se stans, *et qui audit* verbum secundum se dictum *quiescit* super quoddam intelligibile quod prolator *constituit*. Aliter dicunt alii, quia glossant: "*secundum se, id est similia sunt* no-

20

25

[65vb]

mini, quoniam incomplexa sunt sicut nomen". Sed ex ista sententia sequitur omnem partem orationis, cum sit incomplexa, esse nomen; ideo nulla. Sed patebit in obiectionibus quomodo habeat intelligi.

Sed si est etc. (16b22) Removet dubium incidens, ne intelligatur

30 Cf. Q4 infra

3 *sed*] et *a.c.* M 3-4 infinitum] infinitatur M 26 quoniam] quando
M sententia] sermone M *ut v.*

de quiete intellectus componentis et dividens sive compositionis et divisionis. Et hoc approbat: *nec si hoc ipsum "est"* etc. Quasi dicat: *Hoc ipsum "est", quod est radix omnium verborum et modi finiti, si dixeris purum, non appositis extremis, ipsum quidem nihil est complexum perfectum, quia compositio dependet ex extremis ad hoc quod* 5 *perfecte et finite intelligatur (et hoc est quod sequitur: Consignificat enim quandam compositionem); ergo multo fortius verba per se dicta non poterunt significare complexum perfectum super quod quiescit intellectus componens vel dividens. Haec est sententia partis.*

<Ordo>

Ordo ad capitulum praecedens dictus est. 10

Ordo capituli in se sic patet, quia primum est definire verbum separando a nomine ipsum quam apponere differentias per quas separatur verbum simpliciter a verbo secundum quid.

Et iterum, prius est definire quam definitionem positam explanare. 15

Et quando apponit differentias, prius apponit finitum quam rectum, quia finitum a parte significati et rectum a parte consignificati.

Item, quando apponit, primo apponit rectum a parte temporis quam a parte modi; nam obliquitas a parte temporis minus corrumpit naturam verbi quam a parte modi, unde etiam in primo libro 20 determinabit de enuntiatione ex nomine et obliquo verbo quantum ad tempus sed non ex obliquo quantum ad modum.

<Dubitationes>

<1> (V L4 Q1) Hic potest dubitari: Cum superius venatus sit
28 Cf. Q11 infra

2 nec] sed M 4 dixeris] -erit M 21 enuntiatione] + de sed exp. M

via divisiva membra definitionis quae communiter conveniunt nomini et verbo, videtur deminutus cum ista non ponat in definitione verbi, sicut in definitione nominis, ut dixisset: "Verbum est vox significativa etc."

<2> Et propter quid in ratione verbi ponat hoc accidens "tempus" potius quam cetera. 5

<3> (V L4 Q16) Et iterum. Sicut verbum natum est praedicari, ita nomen natum subici. Ergo in ratione nominis debuisset posuisse quod nomen sit nota eius de quo alterum dicitur.

[66ra] <4> (Cf. V L4 Q3) Postea. Significatum verbi est proprietas accidentalis respectu substantiae cum qualitate significatae per nomen; proprietas autem accidentalis est in subiecto et non dicitur de; ergo male explanat illud membrum dicens: "et est semper nota eorum quae de altero dicuntur, ut eorum quae de subiecto dicuntur vel in subiecto sunt", cum verbum non dicatur de subiecto. 15

<5> (V L4 Q5) Postea. Dubitatur de verbo infinito, cum in ipso verbo cadat compositio et actus, ut "legit", "est legens", utrum negatio infinitans privet actum tantum vel compositionem tantum vel utrumque. Si enim privat actum tantum, tunc non posset verbum infinitum dici de non ente. Si compositionem vel utrumque, tunc aequipollebit verbo negato, et sic esset frustra inventum, cum idem possumus significare per verbum negatum. 20

<6> (V L4 Q6) Iuxta hoc potest quaeri propter quid ex nomine et verbo infinito non compleatur oratio sicut ex verbo et nomine infinito; Aristoteles enim neque Boethius numquam tractat de tali in qua cadit verbum infinitum. 25

<7> Item. Dicit in littera: "'Non currit', 'non laborat', non verbum dico etc." Et videtur male attribuere consignificationem temporis verbo infinito. Nam in principio secundi dicit quod "currebat"

13–15 Arist. *Int.* 3.16b10 27–28 Arist. *Int.* 3.16b13

2 non] *lectio incerta* 11 respectu] *lectio incerta*

et "curret" sunt ex his quae sunt posita in disputationibus cum nomine vel nomine infinito, et subiungit causam quia consignant tempus. Ergo si verbum infinitum consignificet tempus, posset poni in enuntiatione.

<8> (Cf. V L4 Q7) Praeterea. Cum dicit quod <semper de aliquo est>, si intelligat de aliquo sumpto, tunc falsum est quod infinitum verbum non potest poni in enuntiatione, si de aliquo ente, hoc iterum falsum est, quia indifferenter est in eo quod est et quod non est.

<9> (V L4 Q8) Item. Hoc assignat pro causa quare dicatur verbum infinitum, quia similiter est in quolibet quod est et quod non est. Ergo verba ampliativa ut "potest", "laudatur" et quaedam alia debent dici infinita, quia indifferenter conveniunt enti et non enti.

<10> Dubitatur de casu verbi quantum ad tempus, propter quid ex verbo et casu nominis non constituatur enuntiatio quemadmodum ex nomine et casu verbi.

<11> (Cf. V L4 Q10) Postea. Dubitatur de illa parte: *Ipsa vero verba* etc. (16b20), quid appellet verbum dictum secundum se, utrum verbum non coniunctum cum aliquo alio.

Et si sic, tunc male dicit quod est nomen, cum per se dictum retineat naturam verbi. Si glossetur: "id est simile nomini", eadem ratione posset dici quod nomen per se sit verbum, id est est simile verbo.

Si intelligat: "secundum se, id est secundum rem suam in infinitudine", tunc quaero propter quid potius tangat obliquitatem infinitivi magis quam aliorum modorum.

Et iterum, verbum infinitivi modi tempus consignificat; ergo non est nomen.

Praeterea, illud exemplum: "neque si hoc ipsum etc.", non est de 46.29–47.3 Arist. *Int.* 10.19b13–15 5–6 Arist. *Int.* 3.16b14 10–12 Arist. *Int.* 3.16b15–16

2 consignant] -at M

verbo infinitivi modi.

<12> (V L4 Q13–14) Item. Hoc ipsum "est" verbum est; ergo est pars categorematica; ergo habet finitum significatum. Male ergo dicit quod non est ipsum intelligere praeter composita sive sine compositis, cum significatum cuiuslibet dictionis per se possit apprehendi. 5

<Solutio>

<1> Ad primum ergo dicendum quod per hoc quod dicit "consignificativa", de | necessitate implicat quod sit significativa ad placitum; nulla enim alia pars consignificat. Et ita nihil omittet in ratione verbi. 10

<2> Ad aliud dicendum quod penes tempus sumitur veritas vel falsitas enuntiationis, neque est tempus principium ordinandi verbum ad nomen sicut cetera accidentia. Et ideo, quia logicus considerat veritatem et falsitatem, ordinationem vero non, sed illam supponit a grammatico, ponit tempus in ratione verbi prius quam cetera accidentia. 15

<3> Ad aliud dicendum quod nomen significat rem ut per se stantem, nec habet in se notam quod subiciatur alii vel quod dicatur de alio; unde indifferenter habet subici et praedicari, ut "Homo est animal", "Socrates est homo". Verbum autem habet in se notam quod aliquid dicatur de aliquo, scilicet compositionem; unde per modum verbi non potest subici, et ideo hoc designavit in eius definitione, dicens: "et est semper nota etc." [66rb] 20

<4> Ad aliud dicendum: Quaedam sunt verba substantiva, et illa ratione specialis significati dicuntur de, quaedam vero sunt adiectiva, et illa sunt in. Et propter hoc dixit: "ut eorum quae de subiecto 25

3–5 Arist. *Int.* 3.16b22–25 23 Arist. *Int.* 3.16b7–8

11 quia] *lectio incerta* 1 modi] + n *sed exp. M*

dicuntur vel in subiecto sunt”.

Vel potest dici quod non potest sumi quod verbum sit nota quod ipsum dicatur de altero, sed quoniam habet in se notam quod aliquid praedicetur de aliquo. Nihil enim praedicatur nisi mediante verbali compositione, et illud quod est mediante verbali compositione quandoque dicitur de, ut “homo est animal”, quandoque est in, ut “homo est albus” vel “homo est legens”.

<5> Ad aliud dicendum quod in verbo est compositio quae compositum actum cum substantia, ut “homo legit”, “homo est legens”, et praeterea est unio actus cum compositione; hoc enim totum “est legens” unitur in hoc quod dico “legit”. Et quando verbum negatur ita quod est negativa enuntiatio, tunc negatur compositio actus ad substantiam—compositio, dico, specialis, quia generalis compositio, a qua perficitur enuntiatio, remanet. In verbo vero infinito privatur unio actus cum compositione, ita quod iam remanet compositio infinita, cum non sit unita cum actu qui <***> ipsam, et ideo non potest ingredi enuntiationem, quemadmodum mera compositio posset ingredi enuntiationem. Si enim dicatur “homo est”, et intelligitur quod sit mera compositio, non est oratio vera neque falsa (est enim penitus incompleta), nec esset verius dicere “homo est” quam “hic hircocervus est”. Et haec compositio deminuta remanet in verbo infinito, et hoc denotat auctor cum dicit: “quoniam similiter est in quolibet quod est etc.”, quasi diceret quod ipsa remanet compositio quae non magis est vera de ente quam de non ente; non enim potest complere enuntiationem.

Et si obicias: “Ergo compositio mera est verbum infinitum”, respondendum est quod non, quia differt compositio nuda de se et compositio denudata per adventum negationis infinitantis quemadmodum differt pronomen, quod infinitum est de se quantum ad

48.26–49.1 Arist. *Int.* 3.16b11 22–23 Arist. *Int.* 3.16b15

16 qui] *post qui fenestram reliquit M* 22–23 similiter] *simpliciter M*

qualitatem, a nomine infinito, quod infinitatum est per adventum negationis infinitantis. Per hoc patet quod verbum infinitum non aequipollet verbo negato.

[66va] <6> Patet etiam | quod ex nomine et verbo infinito non potest constitui oratio sicut neque ex nomine et denudata compositione, 5
neque propter hoc est inventum, prout verbum negat, sed prout ipsum infinitat.

<7> Ad aliud: Potest solvi per litteram, cum dicit: "'Non currit', 'non laborat' non verbum dico". Nam hoc quod sequitur: "consignificat enim tempus et semper de aliquo est", debet retorqueri ad 10
verbum, ut sit sensus: quia verbum consignificat tempus et semper de aliquo est, id est habet in se notam quod aliquid dicatur de aliquo; ideo, cum hae condiciones deficiant in his, "non currit", "non laborat", propter hoc non sunt verba.

Et si obicias quod verbum infinitum consignificat tempus (inflectitur enim ut "non currit", "non laborat"), dicendum quod illa inflexio debetur verbo finito et sic ipsum inflexum recipit negationem infinitantem, quemadmodum non inflectitur per tempora compositio denudata. 15

<8> Per hoc patet responsio ad sequens. 20

<9> Ad aliud dicendum quod verba ampliativa conveniunt enti et non enti, et hoc propter communitatem sui consignificati, neque propter hoc sunt infinita. Verbum vero infinitum sic est in quolibet vel quod est vel quod non est non propter communitatem sui significati, sed propter privationem unius actus cum compositione. 25

<10> Ad aliud dicendum est quod tempus verbi non est principium ordinandi verbum ad nomen, et propter hoc obliquitas temporis non aufert verbo ordinationem vel situm praedicati. Sed casus est principium ordinandi nomen ad verbum, <et> ideo obliquitas casus

8-9 Arist. *Int.* 3.16b13-14

28 denudata] denotata M 6 hoc] + est *sed exp.* M sed] et M 17
finito] infinito M inflexum] infinitatum M

aufert nomini ordinationem vel situm subiecti in enuntiatione.

<11> Ad aliud dicendum quod appellat verbum secundum se verbum infinitivi modi dictum secundum rem suam prout infinitivus est nomen rei verbi.

Et dico quod potius tangit obliquitatem modi infinitivi quam aliorum, quia verbum sic obliquum subicitur in libro secundo in modali enuntiatione, ut "Socratem esse est possibile".

Ad hoc quod obicis, quod consignificat tempus, ergo non est nomen, respondeo quod hoc pronomen "se" reciprocativum est substantiae sine accidentibus, ut cum dico "triangulus secundum se habet tres", id est est secundum sui substantiam, non secundum accidens. Similiter "verbum secundum se", id est verbum secundum rem suam circumscriptis accidentibus nomen est; et in hoc est circumscriptio temporis.

Dico etiam quod illud quod sequitur: *neque si hoc ipsum "est" etc.* (16b23), non est exemplum de verbo secundum se dicto, sed est argumentum per locum a maiori quod verbum secundum se dictum non significat quid complexum perfectum.

<12> Ad ultimum dico quod verbum ratione sui significati est quid intelligibile, sed ratione compositionis quam habet praeter significatum, quae est nota quod aliquid de aliquo dicatur, non est intelligibile sine suis extremis. Et propter hoc dicit: "consignificat enim quandam compositionem quam sine compositis non est intelligere".

6 Arist. *Int.* 12 22–24 Arist. *Int.* 3.16b24–25

22 hoc propter] *inv. M a.c.* 4 nomen] *modus M* 6 subicitur] *-eretur M* 11 id est] *et M*

V

<LECTIO 1>

<Prooemium>

Sicut in virtute sensitiva apprehensio naturaliter praecedit iudicium, sic in virtute intellectiva apprehensio naturaliter praecedit iudicium. Quod autem apprehensio naturaliter praecedat iudicium videtur innuere Aristoteles, qui dicit: “Qui sentit quodammodo iudicat”. Item, si sola apprehensio sufficeret ad virtutem sensitivam, tunc speculum videret; sed hoc est falsum; oportet ergo quod et apprehensum iudicetur. Dico ergo quod sicut in virtute sensitiva apprehensio praecedit iudicium, sic in virtute intellectiva apprehensio praecedit iudicium.

Est igitur quoddam verum quod verificatur per virtutem apprehensivam et quoddam quod verificatur per virtutem iudicandi.

Item. Verum quod verificatur per virtutem iudicandi quoddam completum, quoddam incompletum.

[22ra] Item. Si | completum, hoc duplex, quia aut completum ex principiis propriis ita quod principia completionis suae sint in se ipso

vel quod principia suae completionis sint in alio. Si completum ex principiis in se existentibus, sic est syllogismus demonstrativus. Si completum ex principiis in alio existentibus, sic est conclusio syllogismi demonstrativi.

Item. Si verum quod verificatur per virtutem iudicandi sit incompletum, hoc dupliciter, quia aut [quod] verificatur ex principiis in se ipso existentibus aut verificatur ex principiis in alio existentibus. Si ex principiis in se existentibus, sic est syllogismus dialecticus (quia licet syllogismus dialecticus videatur procedere probabiliter, tamen oportet quod habeat logica principia in se verum servantia, quia si non haberet in se talia, tunc abire esset usque infinitum, quia si unum per aliud verificaretur, illud unum per alterum, et sic usque infinitum; oportet ergo quod syllogismus dialecticus habeat in se principia rem ipsius verificantia). Si autem verum incompletum quod cognoscitur sive iudicatur per virtutem iudicandi sive cognoscendi verificetur per principia existentia in alio, sic tale verum ostendit conclusio dialectica.

Sicut ergo diversificatur verum, sic etiam diversificatur sermo per quem significatur verum huiusmodi. Dico ergo quod verum completum secundum principia propria et non in alio existentia tractatur in libro *Posteriorum*, quia ibi tractatur de syllogismo demonstrativo. Incompletum etiam verum quod verificatur a principiis in se ipso radicatis, et etiam quod verificatur ex principiis in alio, tractatur in libro *Topicorum*, quia ibi tractatur de syllogismo dialectico. Verum autem quod verificatur per virtutem apprehensivam tractatur in hoc libro, scilicet *Perihermeneias*, quia tractatur hic de enuntiatione abstracta ab omni materia et quae potest valere ad omnem syllogismum probantem (et dico probantem quia ad inferentem non valet). Unde per enuntiationem quae tractatur hic non adhuc intelligitur materia vel probabilis vel necessaria vel apparens,

4 demonstrativi] demonstrati *V ut v.* 30 apparens] apprehendens *V*

sed haec enuntiatio est tantum apprehensio de qua intellectus adhuc nihil potest iudicare.

Patet ergo subiectum et causa materialis huius libri, quia enuntiatio prout est materia remota ad omnem syllogismum probantem.

Causa efficiens istius libri est ipse Aristoteles. 5

Causa formalis est duplex, sicut in quolibet libro, quia forma tractatus et forma tractandi. Forma tractatus est ordo libri per partes et per capitula. Forma tractandi est modus agendi, qui est definitivus, divisivus, probativus, improbativus, exemplorum suppositivus. 10

Causa etiam finalis huius libri, sicut cuiuslibet alterius, est duplex, scilicet propinqua et remota. Causa finalis propinqua semper vertitur circa cognitionem subiecti, scilicet ut perlecto libro habeatur notitia eorum quae hic tractantur. Causa finalis remota est ipsa philosophica disciplina. 15

Et si quaeritur cui parti philosophiae supponatur, dicendum quod sermocinali. Est enim auctor iste sermocinalis philosophus.

Titulus libri est: Incipit liber *Perihermeneias*. Et non est necesse dicere *Aristotelis*, quia nullus philosophorum fecit plus librorum *Perihermeneias* nisi ipse Aristoteles. Et dicitur *Perihermeneias* a 'peri', 20 graeca praepositione quod est 'de', et 'hermeneias', quod idem est quod 'interpretationis'. Unde *Perihermeneias* dicitur quasi liber *De interpretationis*, quia graeci carentes ablativo confundunt eum suo genitivo.

<Divisio>

Dividitur autem totalis iste liber in duas partes partiales. In prima 25 agit auctor de enuntiatione, quae est materia remota omnis syllogi-

4 remota] recta V 9–10 suppositivus] *syllabam* sup *add. s.l. V* 20 aristoteles] *aliquid quod legere nequimus in ras. habet V* 23 suo] *vel* sub V

smi probantis, secundum quod ipsa enuntiatio constituitur ex primis et principalibus suis partibus—partibus dico non recipientibus aliquam appositionem deminuentem vel augmentantem. In secunda agit de enuntiatione secundum quod ipsae partes recipiunt appositionem deminuentem, quia negatio infinitat et deminuit rationem nominis; similiter in modalibus ubi supponitur obliquum, et nomen obliquum deminuit rationem nominis simpliciter. Et incipit ibi: *Quoniam autem* (19b5). 5

Prima pars dividitur in duas, in prooemium scilicet et executionem. 10

<Sententia>

In prooemio dicit auctor quod *primum oportet constituere*, id est simul statuere, *quid sit nomen et quid verbum*, deinde *quid sit negatio et quid affirmatio et enuntiatio et oratio*. Per hoc quod dicit “quid nomen <et> quid verbum” tangit partes integrales sui subiecti; per hoc quod dicit “negatio et affirmatio” tangit partes subiectivas; per hoc quod dicit “enuntiatio et oratio” tangit partes essentielles sui subiecti. 15

<Ordo>

Ordo patet, quia prius est determinare de enuntiatione per se et simpliciter constituta ex suis partibus quam de enuntiatione constituta ex suis partibus, partibus dico super se appositionem accipientibus; quod enim per appositionem fit, posterius est. 20

Aliae partes patent, quia prooemium ante executionem. Et si quaeratur quare, dicendum quod prooemium excludit ignorantiam negationis, executio autem excludit ignorantiam dispositionis. Et sicut ignorantia negationis ante ignorantiam dispositionis, sic prooe-

6 ubi] *add. s.l. V*

mium etc.

Praeterea. Prooemium proponit in generali quod in executione ponitur in speciali, et sicut generale ante speciale, sic etc.

<Quaestiones>

<1> (M L1 Q1) Hic solet quaeri an haec scientia sit <de> esse logices.

Et videtur quod non, quia omnis ratio disserendi, sicut dicit Boethius, dividitur in artem inveniendi et iudicandi; sed haec traditio non docet invenire nec iudicare; ergo non videtur esse de essentia logicae. Probatio minoris: Enuntiatio enim traditur hic, quae [nisi] verificatur per virtutem apprehensivam et ex qua nihil adhuc intellectus operatur, quia non est coniuncta adhuc alicui materiae; videtur ergo quod nec doceat | iudicare nec invenire.

<2> (M L1 Q2, Q4) Item. Quaeritur quomodo differenter auctor tractet de incomplexis in libro *Praedicamentorum* et in hoc libro et in libro *Topicorum* et *Posteriorum*.

<Solutio>

<1> Ad primum dicendum quod liber iste est de essentia logicae.

Ad hoc autem quod obicitur respondendum per interemptionem, quia non omnis ratio disserendi dividitur in artem inveniendi et iudicandi, sed ista ratio disserendi per quam potest dinosci verum a falso. Dico ergo quod per istam tractationem enuntiationis non discernitur verum vel falsum in quantum hic traditur, prout tamen praeparat materiam remotam cuilibet syllogismo probanti per quem discernitur verum et falsum, et secundum hoc est de esse

5–6 Boeth. *Top. Diff.* I.1.1 (ed. Nikitas, 1) [PL 64, 1173c]

7 docet] decet V 17 artem] + definiendi sed exp. V 18 dinosci] cognosci V 21 materiam remotam] materia mediante V

artis.

<2> Ad secundum dicit Boethius ponens differentiam incomplexi determinati in *Praedicamentis* et in hoc libro. Et dicit quod in *Praedicamentis* determinatur de incomplexo significante rem, hic autem de incomplexo significante intellectum. 5

Hoc autem nihil videtur esse, quia nulla videtur esse significatio nisi mediante intellectu, et si in *Praedicamentis* tractatur de incomplexo significante rem, talis significatio non potest fieri sine intellectu.

Ad hoc est dicendum quod tenendum est dictum Boethii.

Ad hoc autem quod obicitur in contrarium dicendum quod aequivocatur 'intellectus'. Verum est quod non est significatio sine intellectu, sed incomplexum in *Praedicamentis* significat rem cum intellectu reali et substantiali, sed incomplexum in libro *Perihermeneias* significat intellectum sub modo intelligendi. 10

Item. Diversimode, quia incomplexum in *Praedicamentis* primae impositionis, in *Perihermeneias* secundae impositionis, quia 'substantia' etc. sunt primo imposita, 'oratio' autem et 'verbum' sunt secundae impositionis, quia sunt nomina nominum et non rerum. 15

Item. In libro *Posteriorum* tractat Aristoteles de incomplexo prout est materia propinqua syllogismi demonstrativi, in libro *Priorum* prout est materia syllogismi inferentis, in libro *Topicorum* prout est materia syllogismi dialectici propinqua, in libro *Elenchorum* prout est materia propinqua syllogismi apparentis. 20

<Quaestiones>

<3> Item. Videtur quod nulla debeat esse distinctio librorum istorum, quia Aristoteles in libro *Priorum*, tractans de huiusmodi enuntiatione, nullam fecit distinctionem inter propositiones secundum 25

2-5 Boeth. in *Perih.*² I (ed. Meiser, 7-8)

13 sed] et sed a.c. V

quid et simpliciter; et ideo videtur quod nec hic deberet distinguere enuntiationem constitutam ex suis partibus simpliciter vel accipientem appositionem.

<4> (M L1 Q7) Item. Quaeritur quare in prooemio non proposuerit de oppositione, cum tamen in executione prosequatur. 5

<5> Item. Quaeritur quare non posuerit auctor hic exempla non significantia, sicut fecit in libro *Priorum*, ubi posuit exempla in A B C.

<Solutio>

<3> Ad primum dicendum quod enuntiatio secundum quod ponitur in libro *Priorum* iam est propositio; et propositio addit super enuntiationem ordinem. Et quia enuntiatio simpliciter ita bene potest facere ordinem sicut enuntiatio secundum quid, nullam fecit distinctionem inter enuntiationem simpliciter et inter enuntiationem recipientem appositionem deminuentem; ita bene propositio modificata vel habens terminos infinitos potest esse maior vel minor extremitas sicut propositio simpliciter accepta. Enuntiatio autem determinata hic, cum non importet ordinem, quia est tantum quodammodo constituta ex partibus principalibus recipiendi appositionem vel non recipiendi, non debuit sine distinctione determinare. 10 15

<4> Ad secundum quod satis posuit oppositionem in sua causa, quam scilicet causam posuit in prooemio, scilicet orationem, quia oppositio est passio enuntiationis vel orationis. 20

<5> Ad tertium quod in libro *Priorum* bene ponit exempla non significantia—significantia dico rem—, quia licet sic non significant, tamen significant ordinem etc. Ut ibi doceat ordinem syllogismorum, bene posuit talia exempla, quia, credo, tam bene consideratur in his quam in istis. Sed cum hic doceat de enuntiatione non 25

2 constitutam] ista *V ut v.* 25 ut] nisi *V*

secundum ordinem sed secundum quod constituitur, oportuit tunc ponere exempla significantia modos rerum.

<Quaestiones>

<6> (M L1 Q5) Item. Quaeritur an auctor debeat hic determinare de nomine et verbo.

Et videtur quod non, quia omnis scientia debet supponere ea quae praordinata scientia praesupponit. Cum ergo grammaticus sufficienter tractaverit de nomine et verbo, videtur quod logicus debeat ea praesupponere. 5

<7> (M L1 Q6) Item. Quaeritur quare non determinet de aliis partibus, ut de pronomine etc. 10

<Solutio>

<6> Ad primum dicendum quod bene artifex debet supponere ea quae praesupposita sunt in scientia praecedente si uno et eodem modo velit tractare de ipsis quae debent supponi. Sed grammaticus et logicus non eodem modo accipiunt nomen et verbum, quia grammaticus accipit nomen et verbum pro modo significandi et consignificandi, quae sunt causa congruitatis et incongruitatis, logicus autem non sic, sed accipit ea prout sunt principia veritatis et falsitatis; unde <non> debuit supponere ea. 15

<7> Ad secundum dicendum quod non tractatur hic de aliis partibus, quia non sunt de esse orationis sed de bene esse. 20

<Quaestiones>

<8> (Cf. M L1 Q8) Item. Quaeritur de ordine. Videtur quod auctor quod] + non *sed canc. V* 7

tor pervertat ordinem, quia in prooemio praeposuit negationem [et] affirmationi, quod non videtur expediens, quia affirmatio ante negationem.

<9> (Cf. M L1 Q8) Item. Praeponeit enuntiationem affirmationi. Quaeritur quare hoc. 5

<Solutio>

<8> Ad primum triplex est responsio.

Prima est quod non differt praeponeere vel postponere negationem, quia species coaequae sunt; et ad denotandum hoc bene potuit negationem praeponeere.

Secunda ratio est: In re causata, cum non esse praecedat esse 10 naturaliter, ideo praeposuit negationem.

Tertia est talis: Cum prooemium sit incertius executione, videtur quod incertiora debeant poni in ipso et in executione certiora, et cum negatio incertior sit affirmatione, convenienter sic ordinantur.

<9> Et per hoc ultimum responsio patet ad secundum. 15

12–13 videtur...executione] *add. in marg. V*

<LECTIO 2>

Sunt ergo ea etc. (16a2)

<Divisio>

Hic prosequitur auctor de his quae proposuit in parte prooemiali.

Et dividitur ista pars in duas. In prima tangit et tractat de principiis constituentibus enuntiationem, in secunda agit de enuntiatione iam constituta, ut ibi: *Est autem una prima enuntiativa* (17a9)

[22va] Prima adhuc in duas. In prima agit de principiis realibus, in 5
secunda de principiis enuntiationis | secundum rationem, ut ibi:
Oratio autem (16b26)

Prima adhuc in duas. In prima agit de principiis realibus venando quaedam membra competentia utriusque principiorum definitioni insimul, in secunda agit de membris definitionum utriusque 10
divisim, ut ibi: *Nomen est vox* (16a19)

Prima est praesentis lectionis, et dividitur in tres secundum quod tria sunt membra. Primum quod venatur est “significativa”, secundum “ad placitum”, tertium “cuius nulla pars separata significat”.

<Sententia>

Venatur ergo primum, ponendo genus nominum, scilicet vocem, et 15
dicit: *Sunt ergo ea quae sunt in voce earum quae sunt in anima passionum notae*. Et hic “notae” legendum est “nota notae”, id est signa; *sunt ergo ea*, hic “ergo” est processivum; *sunt in voce*, hic loquitur partitive, quia *ea quae sunt in voce*, id est quaedam voces, significativae

15 nominum] *vel dictionum V* 17–18 et...ea] *add. in marg. V*

videlicet, *sunt notae*, id est signa, *earum passionum quae sunt in anima*. (Et nota quod formae apprehensae, id est species comparatae ad intellectum, vocantur passionem, quia intellectus quodammodo videtur pati in impressione formarum, comparatae vero ad res a quibus abstrahuntur, vocantur similitudines.) Per hoc ergo venatus est primum membrum, quia *ea quae sunt in voce*, id est voces significativae, et durat usque ad locum illum (...).

Postea apponit quoddam ut per illius similitudinem possit venari secundum membrum, et dicit: *et ea quae scribuntur* etc. Et vult dicere quod sicut litterae sunt notae vocum, ita voces sunt notae passionum. *Et quemadmodum*, pro sicut, sicut *nec litterae sunt omnibus*, id est apud omnes, *eadem, nec eadem voces*, id est nec voces sunt eadem apud omnes; *quorum autem* etc., id est passionem animae, *sunt omnibus eadem, quorum primorum*, id est quarum primarum, videlicet passionum, *hae*, id est voces, *sunt notae*, id est signa, *et quorum hae similitudines*, id est species abstractae per intellectum alicuius, *res etiam eadem*. Valet ergo hic illud Boethii, qui dicit quod id quod ad placitum est diversificatum est apud omnes, et quod naturaliter est idem est apud omnes. Sed cum signa sunt ad placitum, diversificantur, significata vero, quae sunt a natura, eadem sunt. Venatus est ergo secundum membrum, videlicet “ad placitum”. *De his quidem* etc. (16a9) Hic excusat se auctor quod non credat aliquis quod non latius tractaverit de his, et dicit quod in libro *De anima dictum sit de istis*, id est de passionibus animae.

Est autem ut in anima (16a10) Modo prosequitur auctor venando tertium membrum, et dicit quod sicut in intellectu aliquando circa ea quae sunt in ipso consistit veritas, aliquando vero falsitas, sic est etiam in voce, quia aliquando est in voce veritas vel falsitas, ali-

17–19 Boeth. *Divis.* 879b (ed. Magee, 12)

7 (...)] *fere duas voces quas legere nequimus habet V* 16 similitudines] *similiter V ut v.* 17 id quod] *add. s.l. V* 28 quia] *vel quod V*

quando non. Dicit ergo: *Est autem, pro sed, ut, pro sicut, in anima intellectus est aliquando sine vero vel falso, aliquando autem cum iam alterum horum, id est veritas vel falsitas, necesse est inesse, sic etiam in voce, supple quod aliquando est veritas, aliquando falsitas.*

Circa compositionem (16a13) Dicit quod veritas et falsitas non est 5
circa ea quae sunt in intellectu nisi cum ipse intellectus componit
vel dividit apprehensa, quia intellectus cognoscit apprehensa vel ea
componendo vel dividendo; unde si vere componit rem, tunc veri-
tas, si falso, tunc falsitas. Similiter in voce non fit veritas vel falsitas
nisi cum iam componuntur voces. Dicit ergo: *Circa compositionem et* 10
divisionem. Hic “compositionem vel divisionem” legitur dupliciter,
quia *circa compositionem* etc., id est circa intellectum componentem
et dividendem; vel sic: *circa compositionem et divisionem*, id est circa
res compositas vel divisas.

Nomina igitur (16a14) Infert: Cum igitur nomina sint sine compo- 15
sitione vel divisione, non erit circa ea veritas vel falsitas; ergo *nomina*
et verba consimilia, supple intellectui componenti et dividenti, *sunt si-*
ne compositione, id est non sunt composita, *ut ‘homo’ vel ‘albus’*, ponit
exempla, *quando non additur aliquid; neque enim adhuc verum*, id est
neque adhuc verum vel falsum significant. 20

Huius autem etc. (16a16) Hic probat auctor quasi per locum a ma-
iori, dicens: Cum in composita dictione partes non significant sepa-
ratae, tunc in simplicibus minime, *autem, pro sed*, haec dictio ‘*hirco-*
cervus’ est huius signum, id est est signum circa quod maxime debet
esse veritas vel falsitas; *significat enim aliquid, sed nondum verum vel* 25
falsum, si <non> vel ‘esse’ vel ‘non esse’ addatur vel simpliciter vel secun-
dum tempus. Hoc legitur dupliciter: *simpliciter*, hoc est in indicativo
modo, *vel secundum tempus*, id est secundum aliquod [aliud] tem-
pus, vel in praesenti vel in praeterito vel futuro; vel sic: *simpliciter*
vel secundum tempus, id est vel in materia necessaria vel contingenti. 30

1 autem] iter. V 7 cognoscit] + vel ut v. V 27–29 hoc...futuro] locus
suspectus 30 necessaria] remota V ut v.

<Quaestiones>

<1> (M L2 Q1) Hic solet quaeri quare non inceperit auctor a sono, cum tamen in tractatu puerorum quidam inceperint a sono.

<2> Item. Quaeritur quare auctor dixerit "ea quae sunt in voce" <et> quare non dixerit "voces sunt notae etc."

<3> (M L2 Q3) Item. Quaeritur quare dixerit "ea quae scribuntur" et non "litterae". 5

<4> (M L2 Q5) Item. Videtur quod male vocat intellectum "animae passionum", quia dicit Aristoteles: "Si aliqua operatio est animae, hoc est intelligere". Videtur ergo quod intelligere potius sit actio quam passio. 10

<Solutio>

<1> Ad primum dicendum quod auctor non debuit incipere a sono, quia non est de sua speculatione sed naturalis philosophi, quia neutra pars dividens sonum est de speculatione istius auctoris, quia cum sonus dividitur, "Sonorum alius vox, alius non vox," nec hoc nec hoc membrum est de sua speculatione, quia sonus qui est vox non est de sua, sed vox significativa, nec sonus non vox, sicut patet. 15

<2> Ad secundum dicendum quod auctor propterea dicit "in voce" quia voluit partitive loqui ut eligeret membrum de quo erat sua intentio, quia si dixisset "voces", crederet aliquis quod utraque pars, scilicet significativa et non significativa, dividens vocem est nota passionum in anima. Ad denotandum ergo quod <non> nisi vox significativa esset signum passionis animae locutus est partitive. 20

[22vb] <3> Ad tertium | dicendum quod littera habet tria accidentia:

8 Arist. *de An.* I.1.403a7-8; cf. Anon. *Auct. Arist.* 6.10 (ed. Hamesse, 174)
64.23-65.1 Cf. Prisc. *Inst. gramm.* I.2.6 (ed. Hertz, 7)

2 inceperint] inceperit V 12 naturalis] naturales V 14 dividitur]
dicitur V 16 sua] suo V 22 locutus] locatus V

nomen, figuram, potestatem. Ad denotandum ergo quod non intendebat de littera secundum nomen vel potestatem posuit “ea quae scribuntur”, quia littera est significativa vocis—littera dico scripta vel in folio figurata.

<4> Ad quartum dicendum quod “intellectus” dicitur multipliciter. Vocatur enim intellectus ipsa virtus animae; vocatur etiam intellectus operatio animae; vocatur etiam intellectus habitus principiorum; vocatur iterum intellectus modus intelligendi secundum quod incomplexum hic determinatum significat modum intelligendi; item, vocatur intellectus species et forma abstracta a re. Dico ergo quod Aristoteles ibi intellexit de intellectu qui est operatio, sed hic intellexit de intellectu qui <est> per abstractionem similitudinum sive formarum a rebus, unde utrobique bene.

<Quaestiones>

<5> (M L2 Q2) Item. Videtur quod male ponat litteram, quia non videtur esse de sua; habet enim logicus terminum pro minimo indivisibili. Et cum infra tetigerit de littera, videtur quod male.

<6> (M L2 Q4) Item. Videtur, cum littera non sit eadem apud omnes, quod etiam scientiae non sint eadem apud omnes.

Praeterea, cum grammatica sit de littera et voce, quae sunt diversae apud omnes, videtur quod ipsa grammatica non sit eadem apud omnes.

<Solutio>

<5> Ad primum dicendum quod non ponit hic litteram propterea quod enuntiatio resolvatur in eam, sed ponit hic illud de littera propter similitudinem quandam.

11 qui] *ex quae corr. V* sed] *scilicet V*

<6> Ad secundum dicendum quod non oportet si signum sit diversum, quod significatum sit diversum, quia illud est a voluntate, istud a natura.

Ad hoc quod obicitur de grammatica dicendum quod duplex est grammatica: impositiva et regularis. Impositiva est per quam imposita sunt nomina rebus, et illa non eadem apud omnes, quia est ad placitum; placuit enim imponenti quod res sic et sic vocarentur. Regularis est quae procedit secundum causas, et illa est eadem apud omnes.

<Quaestiones>

<7> (M L2 Q7) Item. Quaeritur sufficientia istorum signorum, quia ibi ponit tria signa: unum quod est signum et non signatum, secundum quod est signatum et signum, tertium quod est signatum et non signum.

<8> (M L2 Q7) Item. Videtur, cum inter haec signa passionem dicat esse primum signum, quod male dicit, quia littera videtur esse prior.

<Solutio>

<7> Ad primum dicendum quod ad scientiam ad hoc ut fiat doctrina tria pertinent: intellectus, vox et littera. Ad scire sufficeret intellectus, sed ad docere scientiam exigitur vox, quia scientia doceri non potest sine voce. Ut autem possint docta retineri, exigitur littera, quam necesse habet discipulus ut per eam notet quae dicuntur a magistro.

<8> Per hoc patet responsio ad secundum, quia oportet quod prius intellectus passibilis apprehendat ante quam per voces sit ex-

3 istud] illud V 18 sufficeret] + passibilis sed exp. V

primere vel per litteras repraesentare. Et ideo bene dicit passionem prius esse.

<Quaestio>

<9> (M L2 Q11) Item. Quaeritur, cum haec membra, “rectum”, “finitum”, convenient nomini et verbo, quare in ista parte non tangat ea, cum tamen alia quae utrique possunt tetigerit. 5

<Solutio>

<9> Ad hoc dicendum quod rectum et finitum non uno modo conveniunt nomini et verbo, sicut postea melius patebit.

<Ordo>

Ordo partium patet, quia prius fuit determinare de principiis constitutivis enuntiationis quam de ipsa constituta. Et sic prima pars ante secundam. 10

Item. Prius fuit ponere principia realia quam principia rationis. Et sic illa in qua ponit principia realia ante aliam.

Item. Prius est venari membra definienda quam ipsa in definitione ponere. Et sic illa ante illam.

Termini quos venatur auctor ordinati sunt secundum quod vicinius inhaerent ipsis definiendis, quia “significativum” vicinius inhaeret quam “ad placitum”, postea “cuius partes significant etc.” 15

9 enuntiationis] -um V

<LECTIO 3>

Nomen est vox etc. (16a19)

<Divisio>

Supra tetigit auctor membra competentia principiis realibus enuntiationis, videlicet nomini et verbo; et hoc fecit sub quadam confusione et incertitudine. In ista parte prosequitur de eisdem membris superius venatis sub modo certiori, attribuendo unicuique partes suae definitioni convenientes divisim. 5

Et secundum hoc ista pars dividitur in duas. In prima ponit definitionem nominis, in secunda verbi, ubi dicit: *Verbum autem* etc. (16b6)

Prima pars est praesentis lectionis, et dividitur in duas. In prima ponit definitionem nominis, in secunda apponit quoddam quod facit differre enuntiationem quae tractatur in primo libro ab enuntiatione quae tractatur in secundo, sive enuntiationem simpliciter ab enuntiatione secundum quid, ut ibi: *Non homo vero non est* etc. (16a30) 10

Prima adhuc in duas. In prima ponit definitionem nominis, in secunda explanat membra definientia. 15

Et ista pars in qua explanat dividitur in duas secundum quod duo sunt membra quae explanat. Prima incipit ibi: *In nomine vero* (16a21), secunda ibi: "*Secundum placitum*" (16a26). Et primo explanat ultimum membrum definitionis et postea paenultimum, et quare hoc patebit in quaestionibus. 20

20-21 Cf. Q6 *infra*

7 verbum] verbis *V* 10 apponit] approbat *V* 12 enuntiationem] de enuntiatione *V*

<Sententia>

Definit ergo nomen sic: *Ergo (illative) nomen est vox significativa ad placitum cuius nulla pars est significativa separata.*

In nomine enim (16a21) Hoc modo incipit explanare hoc ultimum membrum, scilicet “cuius nulla pars etc.” Et probat hoc quod partes nominis separatae nihil significant quasi per locum a maiori. Et est 5 intentio sua: Si in compositis dictionibus partes nihil significant separatae, tunc in simplicibus multo fortius partes non sunt significativae. Et dicit sic: *In nomine enim quod est ‘equiferus’, ‘ferus’ per se nihil significat*—dico nihil significat sicut compositum est in oratione, quia in hac oratione ‘equiferus’ significat hoc quod per se sumptum nullo 10 modo significat. Unde dicit: *‘ferus’ nihil significat, quemadmodum in oratione.*

[23ra] *At vero* (16a22) Modo dicit auctor quod non est ita evidens in composita dictione quod partes | dictionis compositae nihil significant, quia *in illis*, id est in simplicibus, *pars nullo modo*, id est nec ut 15 dictio nec ut oratio, *est significativa*, *in his autem*, ut in compositis, *quidem vult*, id est vultum habet significandi ita quod videtur significare pars, *sed nullius separati*, id est non significant separatae.

“*Secundum placitum*” (16a26) Hic explanat auctor paenultimum membrum, videlicet “ad placitum”. Et dicit: “*Ad placitum*” dico, 20 quia vox *naturaliter* significans *nominum nihil est, sed quando fit nota*, id est vox naturaliter significans nihil significat nisi cum factum fuerit signum; *nam*, pro quia, *et illitterati* etc.

‘*Non homo’ vero* (16a30) Hic addit auctor quasdam condiciones per quas differt enuntiatio tractata in hoc primo libro ab enuntiatione quam intendit in secundo libro. Et dividitur in partes duas 25 secundum duas condiciones quas ponit; et prima est infinitatio, secunda obliquitas. Et nota quod non apponit illas condiciones <prop-

6 intentio] intentione V 10 sumptum] sumptive V ut v. 21 quando] quasi V 24 homo vero] vero hic V 27–28 secunda] secundum V

terea> quod nomen debeat esse infinitum vel obliquum, sed propterea ponit quod debent nomina secundum logicum esse privata infinitatione et obliquitate.

Dicit ergo sic: *Vero, pro sed, 'non homo' non est nomen; at vero nec positum est nomen quo, nomine, oporteat illud, id est nomen infinitum, appellari. Et dicit causam, quia nec est negatio nec oratio; et ponit ei nomen, dicens quod sit infinitum nomen.* 5

'Catonis' autem (16a32) Hic apponit condicionem quae est obliquitas, et dicit quod 'Catonis' vel 'Catoni' vel quaecumque talia sunt, id est vel in alio casu, scilicet accusativo, vocativo vel ablativo, non sunt nomina, secundum logicum, sed sunt casus nominum. 10

*Ratio autem (16b2) Hic dicit quod rectus et obliquus habent eandem rationem, quia sicut 'Cato' est nomen significans substantiam cum qualitate, ita 'Catonis' vel alius casus. Sed in hoc differunt, dicit auctor, quod quando verbum cuiuscumque temporis adiungitur obliquo, nec verum nec falsum significat, ut "Catonis est" vel "Catonis fuit", sed nomen semper significat verum vel falsum quando additur verbo. Expone ergo sic: *Ratio eius, id est definitio tam nominis recti quam obliqui, est eadem, sed differt, id est in hoc differunt, quoniam cum 'erit' adiunctum est vel 'fuit', supple obliquis, nec verum nec falsum est, nomen vero semper, id est nomen rectum semper est verum vel falsum cum additur.* 15 20*

<Ordo>

Ordo patet partium, quia sicut substantia ante accidens, sic definitio nominis ante definitionem verbi.

Patet etiam ordo partium praesentis lectionis, quia prius est ali- 25

6 negatio] nomen V 12 habent] habeant V 16 significat] significant a.c. V 18 id est definitio] add. s.l. V 19 eadem] + differunt sed exp. V
20 obliquis] verbis V

quid definire quam ponere condiciones per quas differt ab aliis.

Item. Ista pars ubi apponit condiciones sive differentias non venatas ordinata est, quia primo ponit finitatem, eo quod radicetur in significatione nominis, sed rectitudo in consignificatione; sed sicut significatio ante consignificationem, ita etc. Et sic etiam ordinatur in verbo. 5

Ista pars ubi explanat non est satis evidens, quia primo explanat ultimum membrum; propterea de eo dubitatur.

Et sic patet ordo.

<Quaestiones>

<1> (M L3 Q1) Hic solet quaeri quare grammaticus et logicus diversimode definiunt nomen, quia cum unius rei unicum sit esse, videtur quod istius vel illius definitio superfluat. 10

Si ad hoc dicatur quod bene posuerint diversas definitiones eo quod non eodem modo accipiant, tunc quaeritur quomodo.

<2> (M L3 Q2) Item. Quaeritur, cum nomen sit pars enuntiationis, sicut est pars orationis, quare non posuerit logicus sic definitionem eius: "Nomen est pars enuntiationis", sicut posuit grammaticus quod nomen est pars orationis. 15

<3> (M L3 Q3) Praeterea. Grammaticus, cum grammaticus accipiat nomen pro significatione generali, definit etiam per generale significatum, quia dicit: "Nomen est quod significat substantiam etc." Et quaeritur quare logicus, cum consideret nomen penes speciale significatum, quare etiam non definiat illud penes speciale significatum. 20

8 Cf. Q6 *infra*

1 definire] differre V condiciones] partes V 13 eo] ideo V

<Solutio>

<1> Ad primum dicendum: Verum est quod speculantur diversimode nomen grammaticus et logicus; grammaticus enim prout est principium congruae ordinationis, et ordinatio est passio partium (partes enim sunt ordinatae ad invicem, et non totum nisi per partes); ideo definit per partem. Logicus vero prout est principium veritatis et falsitatis. 5

Item. Grammaticus pro generali significatione, iste pro speciali.

<2> Ad hoc quod obicitur, quare iste auctor non definivit "Nomen est pars enuntiationis", dicendum quod grammaticus propterea dixit "Nomen est pars orationis", quia ipse considerat nomen prout potest ordinari congrue vel incongrue in oratione. Sed iste auctor supponit eundem ordinem congruum et tantum accipit nomen prout potest generare verum vel falsum; sed verum vel falsum non fit ex ordine; definit ergo per ea quae faciunt ad veritatem vel falsitatem; hoc autem est significatio; unde definit per significationem, quia dicit "vox significativa". 10 15

<3> Ad aliud quod quaeritur, quare non definivit per speciale significatum, dicendum quod hoc non potuit facere. Quia specialia significata nominum infinita sunt, posuit quoddam quod est tamquam omnia comprehendens, videlicet modum significandi ad placitum. Et sic patet responsio ad hoc. 20

<Quaestiones>

<4> (M L3 Q4) Item. Quaeritur quare grammaticus in definitione nominis et verbi ponat casum et quare logicus definiat ea per tempus.

<5> Item. Quaeritur quare non explanaverit hoc membrum "significativa". 25

<6> Item. Videtur auctor pervertere ordinem, quia prius explanat ultimum membrum quam alia.

Solutio

<4> Ad primum dicendum quod propterea grammaticus definit nomen per casum, quia casus inter omnia accidentia magis est apprehendens substantiam, et etiam plus faciens ad ordinationem (ut dicit Petrus Helias: “Causus est principium ordinandi ad actum substantiam”). Unde, cum ipse grammaticus plus intendat ordinem congruum et incongruum, convenienter definit per casum, quia plus operatur ad ordinem. Logicus autem, cum consideret nomen inquantum | operatur verum et falsum, debuit definire per tempus, quia tempus per sui mutationem mutat veritatem et falsitatem, ut postea patebit.

<5> Ad secundum dicendum quod non explanat hoc membrum “significativa”, nec oportet, quia superius ubi venabatur satis explanavit, ut ibi: *ea quae sunt in voce* (16a3), nec tamen fuit dubium de eo sicut de aliis.

<6> Ad tertium dicendum quod ideo ultimum prius explanat quia maior fuit circa illud dubitatio, sicut ostendit in littera.

<Quaestio>

<7> (M L3 Q7–9) Item. Quaeritur de hoc quod auctor dicit quod partes compositae dictionis nihil significant.

Et videtur quod non, quia dicit Priscianus quod dictio composita potest dividi in duas partes intelligibiles eiusdem sensus capaces; si ergo potest dividi in duas partes intelligibiles, ergo in duas partes

5–7 Cf. Petrus Helias *Summa sup. Prisc.* p. 966–967 (ed. Reilly) 21–22 Cf. Prisc. *Inst. gramm.* V.12.60 (ed. Hertz, 180)

significabiles; ergo videtur quod partes dictionis compositae etc.

Praeterea. Dicit Priscianus quod ista constructio est imperfecta “O mihi sola mei super Astyanactis imago” propter defectum huius verbi ‘es’ quod est pars huius verbi ‘superes’. Videtur ergo ‘es’ quod est pars huius compositi ‘superes’ aliquid significare, quia per absentiam eius oratio est imperfecta et per adventum eius perfecta. 5

Item. Si partes compositi nihil significant, tunc per absentiam earum vel praesentiam oratio non immutatur; sed hoc est falsum; ergo oportet quod aliquid significant.

Praeterea. Differt mixtio et compositio, quia in mixto partes mixtorum non permanent sicut sunt, ut patet cum aqua vino miscetur; partes enim vini nec aquae manent sicut fuerunt ante mixtionem, sed fiunt aliud quodammodo. In compositis vero non est sic, sed partes compositorum manent velut ante, ut patet in compositione duorum lignorum: Licet componantur, tamen utrumque manet id quod est. Sic ergo videtur esse in compositis dictionibus quod partes eius maneant sicut fuerunt ante compositionem. 15

<Solutio>

<7> Ad solvendum omnia illa notetur ista distinctio quod partes compositae dictionis dupliciter possunt considerari: vel prout sunt in motu ad compositionem facere vel prout iam sunt in termino compositionis. Si considerentur prout sunt in motu, tunc sunt significativae, quia adhuc nondum facta est compositio. Si autem considerentur prout sunt iam in compositionis termino, dico quod non sunt significativae si separentur—eiusdem scilicet intellectus cuius in composito. 25

2–4 Prisc. *Inst. gramm.* XIII.2.13 (ed. Hertz, 31); exemplum ex Verg. *Aen.* III.489

fiunt] *lectio incerta V* 23–25 non...composito] *add. in marg. V*

Ad hoc autem quod obicitur de mixto et composito, dico quod significatio dictionum compositarum est mixta, ipsa autem vox composita non est mixta. Et sic patet responsio ad hoc.

<Quaestiones>

<8> (M L3 Q10) Item. Quaeritur de nomine infinito, si dicatur infinitum a privatione substantiae vel qualitatis vel utriusque. 5

Si dicatur quod a privatione substantiae, tunc nomen adiectivum potest dici infinitum. Si dicatur quod ratione qualitatis, tunc pronomen potest dici nomen infinitum. Si a privatione utriusque, tunc hoc nomen 'quis' erit nomen infinitum.

<9> (M L3 Q11) Postea. Quaeritur quae sit differentia inter nomen infinitum apud grammaticum et apud logicum. 10

<10> (M L3 Q11) Item. Quaeritur quare grammaticus accipiat nomen infinitum, logicus autem refutet.

<Solutio>

<8> Ad primum dicendum quod dicitur infinitum a privatione specialis qualitatis—specialis dico qualitatis, quia cum dico "non homo", ibi privatur illa specialis qualitas, scilicet humanitas, sed remanet adhuc generalis. (<10> Et per hoc patet quare logicus non recipit, grammaticus autem recipit.) 15

Si tu obicias: "Si a privatione qualitatis, ergo pronomen potest dici infinitum nomen", non sequitur, quia pronomen a sua primaria inventionione est privatum qualitate, illud autem a violentia, quia virtute negationis. 20

<9> Per hoc patet differentia inter nomen infinitum apud grammaticum et logicum, quia illud infinitatum, aliud vero infinitum a

3 non est mixta] *add. s.l. V* 17 quare] quod *V*

sui impositione.

<Quaestio>

<11> Item. Quaeritur si nomen infinitum denotet ens vel non ens vel utrumque.

Et quod denotet ens patet per Aristotelem, qui dicit quod huic quod est non aequale subiacet aliquid, videlicet inaequale. Videtur 5 ergo velle quod infinitum denotet ens.

Sed quod denotet non ens patet, quia dicit Boethius: “Caesar, qui non est, est non homo”. Videtur ergo quod denotet non ens.

Solutio

<11> Nomen infinitum inventum est ad significandum principia motus et mutationis—et dico de mutatione quae est creatio. Si 10 ergo significat principium mutationis quae est creatio, tunc dico quod denotat non ens actu vel potentia, quia Deus creavit omnia ex nihilo, et huiusmodi nomina infinita sunt ‘nihil’ et ‘non ens’. Si autem significat principia motus, hoc dupliciter: aut motus substantiae aut accidentis. Si substantiae, tunc denotat ens in 15 potentia et non in actu, ut ex non homine fit homo, id est ex eo quod non est homo in actu sed in potentia fit homo. Si denotet motum accidentis, tunc ponit ens substantiae actu et potentia, sed ponit privationem qualitatis, ut ex non albo fit albus.

Ad hoc autem quod dicitur “Caesar qui non est, <est> non ho- 20 mo”, hoc est: Caesar, qui non est homo, est tamen aliquid, quod aliquid est non homo.

4–5 Arist. *APr.* I.46.51b27–29 7–8 cf. Boeth. *In Perih.*² I (ed. Meiser, 62)

<Quaestiones>

<12> Item. Quaeritur de nomine obliquo, quare grammaticus patitur esse nomen, logicus vero non.

<13> (M L3 Q14) Item. Dicit quod nomen obliquum propterea non est nomen quia cum appositione 'est' vel 'non est' nec verum nec falsum significat. Videtur ergo quod nomina adiectiva, ut 'albus', 5
sint obliqua, quia non significant verum vel falsum; nam cum dico "albus est vel non <est>", nec verum nec falsum significat.

<14> Postea. Quaeritur, cum ex obliquo verbo et recto nominis fiat enuntiatio, quare non similiter ex obliquo nomine et recto verbi similiter constet enuntiatio. 10

<Solutio>

[23va] <12> Ad primum: Grammaticus accipit obliquum nomen, quia ipse intendit ordinationem congruam, et ex obliquo ita bona et congrua potest | fieri ordinatio sicut ex recto; et ideo grammaticus bene accipit illud. Logicus autem non, quia ipse considerat dictiones prout <ordinatae> sunt ad verum et falsum, sed obliquus cum verbo nec 15
verum nec falsum facit; ideo non patitur iste etc.

<13> Ad secundum dicendum quod bene ponit causam verum et falsum ad hoc quod obliquus non sit nomen apud logicum.

Sed ad hoc quod tu obicis de 'albo', dicitur quod non est simile, quia quod obliquus non significat verum vel falsum, hoc est propter hoc quod est obliquata sua significatio simpliciter; 'albus' autem vel adiectiva alia non propter hoc non significant verum et falsum quod sint obliquata, sed quod significatio eorum sit infinita et indeterminata. 20

<14> Ad tertium dicendum quod bona enuntiatio fit ex obliquo 25

17 verum] + est *sed exp. V* 18 et] *add. s.l. V*

verbi et recto nominis dum modo verbum obliquatum est quoad tempus, sed si ad modum est obliquatum, tunc dico quod non potest fieri enuntiatio, quia verbum duplici de causa dicitur obliquatum: vel quoad tempus vel quoad modum. Si ad tempus solum est obliquatum, tunc bona fit enuntiatio. Si ad modum, tunc non potest fieri enuntiatio. Nomen autem <non> nisi uno modo dicitur rectum, et si privetur illa rectitudine, tunc non potest ingredi orationem. 5

<LECTIO 4>

Verbum est etc. (16b6)

<Divisio>

Hic definit auctor secundum principium reale ipsius enuntiationis.

Et dividitur ista pars in duas. In prima ponit definitionem, [in secunda ponit quasdam condiciones quae non competunt ipsi verbo (et hoc facit per contrarii positionem vel remotionem, quia per infinitum tractat finitum, et per obliquum rectum sui)] in secunda ponit quasdam differentias non competentes verbo simpliciter sed verbo secundum quid, ut ibi: *'Non currit'* (16b12). 10

Prima in duas. In prima definit, in secunda explanat quaedam membra posita in definitione. 15

Et ista pars in qua explanat in duas secundum duo membra quae explanat. Primum membrum est "cum tempore", ut ibi: *Dico autem*

12 tractat] *lectio incerta V* 18 dico] *donec V*

(16b8), secundum membrum: *et semper nota* etc. (16b10)

<Sententia>

Primo ergo ponit definitionem sic: *Verbum est quod consignificat tempus; et est semper eorum nota quae de altero dicuntur.*

Postea explanat illud membrum quod est quod tempus consignificat verbum, dicens: *Dico, id est exemplariter declaro, autem quoniam verbum consignificat tempus, ut 'cursus' quidem nomen est, 'currit' vero verbum.* Et ponit causam quare 'currit' sit verbum: *enim, pro quia, consignificat tempus. 'Cursus' enim et 'currit' idem significant, nisi quod in hoc differunt quod 'cursus' significat sine tempore, 'currit' vero cum tempore.*

Postea explanat secundum membrum, quod est quod verbum *est semper nota eorum quae de altero dicuntur*, id est *eorum quae de subiecto dicuntur*, ut "homo est animal", *vel eorum quae in subiecto sunt*, sicut accidens, ut "homo est albus". Vel sic potest legi quod hoc quod dico "de subiecto" supponat pro verbo substantivo et hoc quod dico "in subiecto" supponat pro verbo adiectivo, <ita> quod talis est sensus quod hoc verbum <'est'> per se sit nota eorum quae de altero dicuntur vel hoc verbum 'est' in adiectivo positum sit nota eorum <quae> in altero sunt.

Postea apponit condiciones. Et ista pars dividitur in duas. In prima apponit finitum, et hoc per infinitum, in secunda rectum, et hoc etiam per positionem sui contrarii, quia per obliquum.

Apponit finitum sic: *'Non currit' et 'non laborat' non dico verbum, supple finitum.* Et subiungit causam: *Verbum enim consignificat tempus; sed hoc non consignificat tempus; ergo etc.* Item. *Verbum est*

5 id est exemplariter declaro] *add. s.l. V* autem] + plus dico *sed exp. V*
 14-19 vel...sunt] *add. in marg. V* 18 adiectivo] *lectio incerta* 19 in
 altero sunt] de altero dicuntur *V* 23 sic] sicut *V* 24 supple finitum]
add. s.l. V verbum] verbis *V*

nota dicendi de altero; sed hoc non est nota; ergo non est verbum. Dicit postea quod *huic differentiae*, 'non currit', *non est nomen positum, sed*, dicit ipse, *sit verbum infinitum*. Et subiungit causam quare debeat appellari infinitum sic: *quoniam similiter*, id est indifferenter, *est in quolibet quod est vel non est*, id est quod existit et quod non existit; 5 et quomodo hoc sit intelligendum habetur in quaestionibus.

Postea apponit secundum membrum, scilicet rectum, et hoc, sicut est dictum, per positionem sui contrarii. Dicit ergo sic: *Similiter "cucurrit" vel "currebat" non est verbum, sed casus verbi; differt autem*, dicit auctor, obliquum verbi et ipsum verbum, quia verbum consi- 10 gnificat *tempus praesens*, casus autem verbi *quod complectitur*, id est casus verbi consignificat tale tempus quod ipsum praesens complectitur, quia praesens complectitur tam praeteritum quam futurum. Postea vero addit obliquitatem verbi quoad modum: *Ipsa vero*, id est verba, *secundum se dicta*, id est verba circumscriptis omnibus ac- 15 cidentibus, *sunt nomina et significant aliquid, enim*, pro quia, ille *qui profert constituit intellectum et ille qui audit quiescit, sed* tamen adhuc tale verbum infinitivum et circumscriptis omnibus accidentibus non *significat esse vel non esse*. Et tunc probat quasi per locum a maiori quod non significat id quod est vel non est, quia maxime videtur 20 quod infinitivus verbi substantivi significat id quod est vel non est, et cum non indicet illud, tunc non alia, de quibus tamen non videtur. Dicit enim sic: *Neque enim 'esse' vel 'non esse' signum est rei, nec si hoc ipsum 'est' purum dixeris: ipsum quidem nihil est, consignificat autem quandam compositionem quam sine compositis non est intelligere.* 25 Quomodo hoc sit intelligendum dicetur in dubitationibus.

6 Cf. Q7 *infra* 26 Cf. Q13 *infra*

2 est] sit V 9 differt] + auctor *sed exp.* V 11 praesens] *add. s.l.* V
 15 circumscriptis] -scripta V 18 infinitivum] infinitum V *ut v.* cir-
 cumscriptis] -scriptum V 19 probat quasi] *inv.* V

<Ordo>

Ordo partis istius patet ad praecedentem, quia sicut prior est substantia quam accidens, ita [prior] definitio nominis ante istam.

Partes in se patent, quia prius est definire quam aliquid apponere; et sic prima ante secundam.

Item. Prius est definire quam definitionem explanare; et sic ista ante illam. 5

Praeterea. In ista parte quam apponit, prima ante secundam, quia prius est infinitum quam obliquum; infinitum enim simplicius, nam ex obliquo verbo quoad tempus fit enuntiatio, ex infinito vero non fit enuntiatio. 10

[23vb] Item. Ubi determinat de obliquitate prior est illa pars in qua ponit obliquitatem temporis quam modi, quia ex obliquitate verbi quoad tempus potest fieri | enuntiatio, ex illo vero non.

Et sic patet ordo et sententia lectionis.

<Quaestiones>

<1> (M L4 Q1) Hic primo solet quaeri, cum auctor in definitione nominis posuerat genus remotum enuntiationis, scilicet vox, quare definiendo verbum non faceret similiter. 15

<2> Item. Quare non posuit significare ad placitum.

<3> (M L4 Q4) Praeterea. Dicit quod verbum sit nota dicendi de altero. Cum etiam accidentia dicantur, sed non de sed in, videtur quod debuit dicere "verbum est nota dicendi de altero et inhaerendi in altero". 20

<4> Praeterea. Ponit pro causa tempus quod omne significans tempus sit verbum. Videtur ergo quod participium, cum significet

2 definitio] definire *V ut v.* 3 aliquid] aliquod *V* 11 prior] prius *V*
20 cum etiam] *iter. sed exp. V* 22 in altero] ad alterum *V* 24 significet] sit *V*

tempus, sit verbum; quod est falsum.

<Solutio>

<1> Ad primum dicunt quidam quod li vox supponat a definitione nominis.

<2> Ad aliud dicunt quidam quod ipse comprehendat sub hoc quod dico consignificatum li significatum, quia consignificare est cum principali significatione aliquid repraesentare. 5

Alii autem dicunt quod etiam supponat hoc membrum "significare ad placitum".

<3> Ad tertium respondet ipse auctor, quia dicit "est nota eorum quae de altero dicuntur ut de subiecto vel in subiecto". 10

<4> Ad ultimum dicendum quod bene omne quod per se et principaliter consignificat tempus est verbum; sed participium non per se consignificat tempus; ergo non erit verbum. Et quod participium non significat tempus per se patet, quia <hoc> a verbo habet.

<Quaestiones>

<5> (M L4 Q5) Postea quaeritur a cuius privatione verbum dicatur infinitum: vel a privatione actus vel compositionis vel utriusque. 15

Non enim a privatione actus, quia sic aequipolleret participio negato, ut "Socrates est non legens".

Non etiam a privatione compositionis quia sic aequipolleret verbo negato, ut "Socrates non currit". 20

Praeterea, non a privatione utriusque, quia hoc esset contra terminum infinitum, quia terminus infinitus aliquid relinquit in se,

9–10 Arist. *Int.* 3.16b10

5 consignificare] *syllabam con add. s.l. V* 19 quia] quod *V* 22 aliquid] -quod *V*

quia si nihil relinqueret, tunc aequipolleret terminis accidentalibus, quibus nihil derelinquitur apposita negatione.

<6> (M L4 Q6) Item. Quaeritur an possit ingredi enuntiationem an non.

Et videtur quod sic, quia nomen infinitum ingreditur enuntiationem; ergo a simili videtur quod verbum infinitum debeat. 5

Praeterea, si non ingreditur, tunc frustra est inventum.

<7> (Cf. M L4 Q8) Item. Quaeritur qualiter sit in eo quod est et in eo quod non est.

<Solutio>

<5> Ad primum dicendum quod, cum in verbo nihil aliud sit quam 10
actus et compositio, oportet quod negatio infinitans privet vel actum
vel compositionem. Dico ergo quod verbum infinitum dicitur sic
a privatione actus specialis, et remanet ibi compositio denudata et
pura.

Ad illud quod obicitur, quod si actus privetur, tunc aequipollet 15
participio negato, dicendum quod non est verum, quia cum dico
“non legens”, ibi nihil relinquitur de actu, sed cum dico “non currit”,
licet ibi privetur actus specialis, tamen relinquitur generalis.

<6> Ad secundum dicendum quod verbum infinitum non in- 20
greditur enuntiationem propter hoc quod privatur ibi actio et re-
manet pura compositio, quae est tantum ens apud animam, quia
huiusmodi compositio tantum est intelligibilis.

Et etiam patet quod non ingreditur enuntiationem, quia nec in
primo neque in secundo agit de tali enuntiatione quae fit de tali
verbo. Unde etiam in secundo ostendet auctor manifeste quod non 25
ingreditur enuntiationem.

25–26 cf. Arist. *Int.* 10.20a31–34

21 apud] ad V

Ad ea vero quae obiciuntur in contrarium dicendum quod non est simile de nomine infinito et verbo, nam nomen ingreditur enuntiationem quia remanet qualitas generalis in eo, gratia cuius potest ordinari veritas vel falsitas. In verbo autem remanet solum compositio pura et illa <non> est nisi quoddam intelligibile et ens apud animam, et penes talem compositionem nec consideratur veritas nec falsitas. 5

Ad secundum, quod frustra fuerit etc., dicendum quod non fuit frustra inventum, sed tamen non propter hoc quod ingrediatur enuntiationem, sed alia duplici de causa: Tum propter hoc quod ostendatur multiplex potentia negationis, quia aliquando negat compositionem, aliquando actum, tum propter hoc quod sciatur evitari tale verbum. 10

Dicunt etiam quidam quod verbum infinitum, quando induit naturam nominis, et denotat transitum a privatione in actum, tunc ingrediatur enuntiationem, ut ex 'non legere' fit 'legere'. 15

Et nota quod dicit Boethius quod verbum infinitum, si ingreditur enuntiationem, tunc non est infinitum, sed ibi postea negatio privat compositionem, et hoc est propter hoc quia actus specialis privatus postea reddit compositioni, quia compositio pura et generalis iam specificatur. 20

<7> Ad tertium quod quaerebat, quomodo etc., dicendum quod responsio patet per praedicta, cum in verbo infinito nuda et pura compositio illa <non> erit nisi ens apud animam. Anima ergo potest componere ens enti vel non ens enti, et propterea dicit auctor quod verbum [tunc] infinitum similiter fit in ente et non ente. Verbi gratia, anima componit ens enti ut "Homo est animal", similiter non ens enti, ut "Homo est chimaera", et non ens non enti, ut "Chimaera est 25

17-18 cf. Boeth. *In Perih.*² II (ed. Meiser, 259)

5 apud] ad V 15 a privatione] *lectio valde incerta* 20 compositioni] *lectio incerta* 23 praedicta] *syllabam prae add. s.l. V* 24 apud] ad V

hircocervus”, et ens non enti, ut “Chimaera est homo”.

<Quaestio>

<8> (M L4 Q9) Item. Sicut verbum infinitum dicitur de eo quod est et quod non est, sic ‘laudatur’ et alia verba ampliativa, et tamen non sunt infinita.

<Solutio>

<8> Ad hoc dicendum quod ‘laudatur’ et alia verba ampliativa sunt in eo quod est et quod non est propter actus communitatem. Verba vero infinita non propter hoc sunt in eo quod est et quod non est, sed propter privationem actus, et ideo non est simile. 5

<Quaestiones>

<9> Quaeritur de verbo. Dicit quod [verbum] ‘currebat’ et ‘cucurrit’ non sint verba. Quod non videtur, quia constituunt verum vel falsum, ut “Socrates currebat, cucurrit”. 10

[24ra] <10> (M L4 Q11) Item. Dicit quod | verba secundum se dicta nomina sunt. Quod non videtur: Nullum nomen inflectitur per tempora; omnis infinitivus inflectitur per tempora; ergo etc.

<11> (Cf. M L4 Q11) Item. Quaeritur quomodo hoc sit intelligendum, quod infinitivus constituit intellectum et qui audit quiescit. Nam videtur quod potius indicativus, cum sit perfectior, deberet constituere intellectum. 15

<12> (Cf. M L4 Q11) Item. Quaeritur quare potius ostenderit obliquitatem verbi in infinitivo modo quam in alio. 20

10 verba] universalialia V

<Solutio>

<9> Ad primum dicendum quod verum est quod 'currebat' et huiusmodi constituunt intellectum verum vel falsum, sed illa veritas non est per se, sed per praesens. Haec enim "Socrates currebat" non vera est vel falsa, nisi fuerit in aliquo praesenti vera vel falsa. Unde non ingrediuntur enuntiationem secundum se, sed per praesens. 5

<10> Ad secundum dicendum quod verum est quod infinitivus in quantum huiusmodi, id est in quantum est verbum, non est nomen. Sed vis facienda est in hoc quod dicit auctor quod dicit infinitivus secundum se, id est infinitivus circumscriptis omnibus accidentibus, est nomen. 10

<11> Ad tertium dicendum quod verbum habet duplicem comparisonem ad substantiam. Comparatur enim verbum ad substantiam a qua egreditur actus. Comparatur etiam verbum ad substantiam quam requirit pro subiecto et in quo est verbum tamquam in materia. Dico ergo quod verba indicativa comparata ad substantiam ex qua egreditur actus [eius] sunt in fluxu et in motu, et ratione istius fluxibilitatis non possunt constituere intellectum quiescentem. Sed verba infinitivi modi privata sunt illa comparatione quam debent habere ad substantiam ex qua, et habent comparisonem solum ad substantiam in qua sunt tamquam in materia, et significant sine fluxu, et sic possunt constituere intellectum quiescentem. 15 20

Et nota quod verba imperativa sunt privata illa comparatione quam debent habere ad substantiam in qua.

<12> Ad ultimum dicendum quod in infinitivo modo propterea tetigit obliquitatem, quia postea tractaturus est de enuntiatione facta per infinitivum, videlicet in secundo libro. Praeparat enim hic etiam materiam secundo libro. 25

26 cf. Arist. *Int.* 12

7 non] *add. s.l. V* 23 debent] *dicunt V*

<Quaestiones>

<13> (M L4 Q12) Item. Dicit: "Hoc verbum 'est', si purum dixeris, nihil est". Quod videtur esse falsum, quia adminus est pars orationis.

Praeterea, videtur sibi in hoc esse contrarius, quia dicit statim quod significat, et si significat, tunc aliquod est. 5

<14> (M L4 Q12) Item. Quaeritur quomodo non potest hoc verbum 'est' intelligi sine compositis.

<15> Item. Quaeritur quare dicat "quandam compositionem".

<16> (M L4 Q3) Item. Quaeritur, cum medium aequaliter respiciat sua extrema et cum verbum significet compositionem, videtur quod nomen etiam debeat significare compositionem; et tunc quaero quare non habeamus tale nomen. 10

<Solutio>

<13> Ad primum dicendum [quod auctor dicit] quod hoc auctoris, si legatur sic quod "purum" privet affirmationem et negationem, <ita> quod sit sensus: Hoc verbum 'est', si purum dixeris, id est si non apponis aliquod per quod possit significari veritas vel falsitas, tunc hoc quod dico "nihil" supponit pro affirmatione et negatione, quia tantum "est" nihil est, id est nec veritatem nec falsitatem significat, tamen adhuc remanet pars orationis. Sed si "purum" privet actum significatum per ipsum, tunc nec pars est nec aliquid. 20

Et si tu dicis: "Ipse auctor dicit quod significat compositionem, ergo est", ad hoc dico quod est tunc quasi signum et nota compositionis, sed si privata sunt extrema illa, tunc etiam illa nota non est intelligibilis.

1-2 Arist. *Int.* 3.16b23 8 Arist. *Int.* 3.16b24-25

10 significet] significat V 14 si] scilicet V 16 falsitas] + esse *sed exp.* V

<14> Et sic etiam patet solutio ad secundum.

<15> Ad tertium dicendum quod dicit “quandam compositionem”, quia compositio est duplex: naturalis et rationalis. Ne ergo aliquis crederet de compositione naturali, dicit “quandam”.

<16> Ad ultimum dicendum quod per verbum designatur potius compositio quam per nomen, quia cum verbum sit accidens et accidens semper desideret componi, quia accidentia inhaerent ad substantiam, potius significatur compositio per verbum quam per nomen. 5